

“อาหารหรือขยะ?": การสื่อสารกับการจัดการขยะจากอาหารในสังคมไทย¹

รัตติกาล เจนจัด²

บทคัดย่อ

งานวิจัย “ขยะหรืออาหาร?": การสื่อสารกับการสร้างความหมายขยะจากอาหารในสังคมไทย มีวัตถุประสงค์ (1) เพื่อศึกษาพัฒนาการและสำนึกในการจัดการขยะจากอาหารในสังคมไทย (2) เพื่อศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดจิตสำนึกในเรื่องการจัดการขยะจากอาหารในยุคปัจจุบัน และ (3) เพื่อศึกษาการสื่อสารเพื่อการต่อสู้ ต่อรอง และการจัดการขยะจากอาหารของชนชั้นกลางไทย โดยใช้การวิเคราะห์บริบททางประวัติศาสตร์ (historical context) ที่เกี่ยวข้องกับขยะจากอาหาร วิเคราะห์เนื้อหาการทางโทรทัศน์ *กิน อยู่ คือ* ทั้งหมด 9 ตอน วิเคราะห์สื่อของมูลนิธิโกลาสส์ ออฟ ชัสตีแนนซ์ และการสัมภาษณ์เชิงลึกจากกลุ่มตัวอย่างภาคครัวเรือนทั้งหมด 6 คน

ผลการวิจัยพบว่า พัฒนาการการเกิดขึ้นของปัญหาขยะจากอาหารและการสื่อสารเพื่อการจัดการขยะจากอาหาร สามารถแบ่งได้เป็น 5 ยุค ได้แก่ **ยุคที่ 1** ยุคอดีตถึงยุคก่อนรัชกาลที่ 5 เป็นยุคที่สังคมไทยไม่ได้เกิดปัญหาจากขยะจากอาหารด้วยระบบการผลิตอาหารเป็นลักษณะพอเพียง และเน้นเรื่องการป้องกันไม่ให้เกิดขยะจากอาหารในทุกขั้นตอนของระบบอาหารของมนุษย์ ตั้งแต่ชั้นผลิตไปจนถึงการบริโภค **ยุคที่ 2** ยุครัชกาลที่ 5 ถึงก่อนเปลี่ยนแปลง

* วันที่รับบทความ 24 มิถุนายน 2568; วันที่แก้ไขบทความ 21 กรกฎาคม 2568; วันที่ตอบรับบทความ 25 กรกฎาคม 2568

¹ บทความนี้เป็นส่วนหนึ่งของคณาจารย์เรื่อง “อาหารหรือขยะ?": การสื่อสารกับการจัดการขยะจากอาหารในสังคมไทย ของ รัตติกาล เจนจัด โดยมี รองศาสตราจารย์ ดร.สมสุข หินวิมาน เป็นอาจารย์ที่ปรึกษา

² นักศึกษาปริญญาเอกปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาสื่อและการสื่อสาร คณะวารสารศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

การปกครอง ปี พ.ศ. 2475 ในยุคนี้แม้ว่าจะปรากฏการแลกเปลี่ยนซื้อขายอาหารผ่านตลาดสด แต่ยังสามารถจัดการกับขยะจากอาหารที่ยังเน้นการป้องกันไม่ให้เกิดขยะจากอาหาร ผ่านกลไกตลาดสดที่นำผลผลิตไปจำหน่าย ยุคที่ 3 ยุคสร้างชาติ (หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475) เป็นยุคที่วิธีการผลิตเริ่มปรับเปลี่ยนไปเป็นการผลิตแบบอุตสาหกรรม โดยผู้ผลิตอาหารและผู้บริโภคเริ่มแยกออกจากกัน แต่ขยะจากอาหารยังไม่ได้เป็นปัญหา เนื่องจากยังเป็นยุคเริ่มต้นของการผลิตอาหารแบบอุตสาหกรรม ยุคที่ 4 ยุคขับเคลื่อนและพัฒนาชาติ (แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติฉบับที่ 1) เป็นยุคที่มีการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่ “ทศนิยมเอกราช” อย่างเต็มรูปแบบ โดยเฉพาะสื่อมวลชนที่เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมให้เกิดการบริโภคแบบทุนนิยมที่กระตุ้นความอยากของผู้บริโภคอย่างไร้ขีดจำกัด ยุคนี้จึงเป็นยุคเริ่มต้นปัญหาขยะจากอาหารในสังคมไทย และยุคที่ 5 ยุคความมั่นคงทางอาหาร (หลังปี พ.ศ. 2540-ปัจจุบัน): การสร้างสำนึกรักษ์โลกและความยั่งยืน ยุคที่เผชิญกับปัญหาเรื่องขยะจากอาหารและสิ่งแวดล้อม และเป็นยุคที่ย้อนกลับมาทบทวนปัญหาและแสวงหาทางออก โดยการบริโภคควบคู่กับการตระหนักในเรื่องสิ่งแวดล้อมและใช้ทรัพยากรอย่างรู้คุณค่ามากยิ่งขึ้น

ผลการวิจัยยังพบว่า ปัญหาขยะจากอาหารในยุคปัจจุบันเกิดจากระบบการผลิตและการบริโภคที่มีลักษณะเป็นอุตสาหกรรม โดยมีปัจจัยหนุนเสริม คือ กลไกทางการตลาดในระบบทุนนิยมนั้นสร้างขยะในทุกขั้นตอนของระบบอาหารมนุษย์ ตั้งแต่การผลิต การแพร่กระจาย การจัดเตรียม การบริโภค และการจัดของเสีย ยุคปัจจุบันเกิดปัจจัยอื่นๆ ที่ทำให้สังคมไทยตื่นตัว ทั้งแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development goals-SDGs) แนวคิดความมั่นคงทางอาหาร (food security) นโยบายระหว่างประเทศและภายในประเทศที่ทั้งกดดันและทำให้เกิดการตระหนัก จนนำไปสู่ภาคปฏิบัติในการจัดการขยะจากอาหาร

งานวิจัยยังได้ค้นพบปัจจัยที่นำไปสู่ภาคปฏิบัติการ (practice) ในการจัดการขยะจากอาหารของกรณีศึกษา 3 กรณีศึกษา ได้แก่ รายการอาหาร กินอยู่ คือ มุลนิริสโกลาร์ส ออฟ ชัสทีแนนซ์ และผู้บริโภคครัวเรือน ในการจัดการ

ขยะจากอาหารที่ประกอบไปด้วยจิตสำนึก ชุมความรู้ และภาคปฏิบัติการ (practice) บนทางเลือกที่มีอยู่และทำงานไปพร้อมๆ กัน โดยมีการผสมผสานทุน (capital) ทั้งทุนวัฒนธรรม ทุนความรู้ ทุนเศรษฐกิจ ทุนสังคม และทุนสัญลักษณ์ เข้ามาเป็นแรงหนุนเสริมจึงจะทำให้เกิดภาคปฏิบัติการนี้ได้

คำสำคัญ: ขยะจากอาหาร การจัดการขยะจากอาหาร อาหารส่วนเกิน การสื่อสารเพื่อการจัดการขยะจากอาหาร การสื่อสารความหมายขยะจากอาหาร

“Food or Waste?”: Communication and Food Waste Management in Thai Society

Rattikan Jenjad³

Abstract

This qualitative research analyzes (1) the development and evolving awareness of food waste management (FWM) in Thai society; (2) factors raising public awareness of FWM today; and (3) FWM practice, negotiation, and resistance strategy among the Thai middle class. Data was gathered by historical contextual analysis; content analysis of the television program *Kin Yoo Kue (Eat Am Are)*; Scholars of Sustenance Foundation media analysis; and in-depth interviews with six selected household participants.

Results were that food waste communication management may be categorized into five historical eras: (1) Pre-Rama V: a self-sufficient Thai societal food production system had no significant food waste issues at any stage of the food cycle; (2) Rama V to the pre-1932 political transition: food trading grew through fresh markets, with waste still efficiently managed by market mechanisms enabled by agricultural produce sale and distribution; (3) nation-building : production methods in the nascent industrial food production system, but waste was not yet a prominent issue; (4) First National Economic Development Plan: Thai economic expansion into full-fledged private capitalism and mass media promoted limitless consumerism, starting the food waste problem;

³ Ph.D. student, Faculty of Journalism and Mass Communication, Thammasat University

(5) food security and sustainability: post-1997, Thai society encountered growing concerns over food waste and environmental degradation, emphasizing sustainability, environmental awareness, and responsible resource use. Past societal FWM consciousness was based on ardent beliefs and respect for food that enabled food surplus management without creating problems.

Today food waste issues are embedded in industrialized food production and consumption systems, driven by capitalist market mechanisms generating waste at every stage: production, distribution, preparation, consumption, and disposal. Knowledge and proper management approaches remain lacking. Additional factors boosting public awareness include: sustainable development goals (SDGs), food security, and international and domestic policies impacting concrete practice in food waste management.

Food waste is not merely detritus awaiting disposal, but has other related dimensions, including: wisdom, cultural, social, economic, producer and consumer, and scientific dimensions as well as health, environmental, and food security. Additionally, FWM formats change according to social context, requiring integration of diverse forms of management capital: cultural, knowledge, communication, economic, social, and symbolic. Factors leading to practical FWM implementation by the Thai middle class consisted of: consciousness, integrating old and new knowledge sets, and practical simultaneous choices depending on availability.

Keywords: food waste, food waste management, food surplus, communication and food waste management

เกริ่นนำ

ในปัจจุบันได้มีการพูดถึงปัญหา “ขยะจากอาหาร” (food waste) อย่างกว้างขวาง เนื่องจากเป็นปัญหาที่มีความเกี่ยวข้องกับเศรษฐกิจ สังคม ตลอดจนสิ่งแวดล้อม ข้อมูลของสถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย หรือ TDRI (Thailand Development Research Institute) นำเสนอว่า ในแต่ละปีทั่วโลกสามารถผลิตอาหารได้กว่า 1,300 ล้านตัน แต่ 1 ใน 3 ของอาหารที่ผลิตได้นั้นต้องถูกทิ้งไปอย่างสูญเปล่า และยังสร้างก๊าซเรือนกระจกถึง 80% ส่งผลต่อสิ่งแวดล้อม ในขณะที่คนกว่า 830 ล้านคนทั่วโลกกลับประสบกับภาวะอดอยาก ในขณะที่ประเทศไทย 60% ของขยะมาจากขยะจากอาหาร และคนไทย 1 คนสามารถสร้างขยะอาหารมากถึง 254 กิโลกรัมต่อปี (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2565) โดยประเทศไทยมีปริมาณอาหารขยะที่เกิดจากภาคบริการอาหาร คือ ร้านอาหารและโรงแรม มากถึง 1.93 ล้านตันต่อปี และร้านค้าปลีก 1.09 ล้านตันต่อปี (อรุณภาวีย์ สายเพชร และคณะ, 2566)

ในความเป็นจริง ขยะจากอาหารเป็นห่วงโซ่ที่มีส่วนสัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ทั้งผู้ผลิต การกระจาย การขนส่ง การเตรียมอาหาร การบริโภค และการกำจัดของที่เหลือ โดยขั้นตอนหลังเป็นสิ่งที่คนส่วนใหญ่ให้ความสำคัญน้อยที่สุดในระบบห่วงโซ่อาหารของมนุษย์ เนื่องจากการเข้าใจผิดคิดว่า food waste เป็นการสูญเสียอาหารในตอนปลายของห่วงโซ่อาหาร (ขั้นตอนการขายปลีก และการบริโภค) เท่านั้น แต่การสูญเสียขยะจากอาหารอยู่ในทุกส่วนของห่วงโซ่อาหารของมนุษย์ นับตั้งแต่การผลิตไปจนถึงมือผู้บริโภคได้มีการผลิตขยะจากอาหารตั้งแต่การคัดเลือกเฉพาะผลผลิตที่สวยและได้มาตรฐานตามที่กำหนดเพื่อจำหน่าย ทำให้มีพืชผักที่ไม่ได้มาตรฐานตกค้างเป็นจำนวนมาก เมื่อขยะจากอาหารนั้นเกิดขึ้นทั้งห่วงโซ่อาหารของมนุษย์ จึงหลีกเลี่ยงจากปัญหาขยะจากอาหารที่เกิดขึ้นไม่ได้เช่นกัน

เมื่อขยะจากอาหารนั้นมีที่มาและขยับมาเป็นปัญหาในสังคมไทย

คำว่า “ขยะจากอาหาร” เป็นคำที่เกิดขึ้นได้ไม่นาน ในอดีตเรามักจะคุ้นเคยกับคำว่า “เศษอาหาร” ซึ่งหมายถึงสิ่งที่เหลือจากการบริโภค และไม่สามารถบริโภคต่อได้แล้ว แต่ “ขยะจากอาหาร” ประกอบไปด้วย 2 คำ คือ คำว่า “ขยะ” และ “อาหาร” และเป็น 2 คำที่มีความหมายไม่ใกล้เคียงกัน เพราะคำว่า “อาหาร” หมายถึงสิ่งที่สามารถรับประทานและเป็นประโยชน์ต่อร่างกาย แต่คำว่า “ขยะ” คือสิ่งที่ต้องกำจัดหรือทิ้งออกไป แต่ในปัจจุบันเมื่อนำ 2 คำนี้มารวมกัน ความหมายนั้นได้เปลี่ยนไป กล่าวคือ เป็นสิ่งที่ยังสามารถใช้ประโยชน์ได้ ไม่ว่าจะเป็นการนำมารับประทาน หรือประโยชน์ด้านอื่นๆ นั้นหมายถึงขยะจากอาหารในยุคปัจจุบันมีทั้งลักษณะที่สามารถบริโภคต่อไปได้ และสามารถนำไปทิ้งได้เช่นกัน นอกจากนั้น “อาหาร” อาจมีลักษณะกายภาพที่เป็นเพียงวัตถุที่เรารับประทานเข้าไป แต่ในความเป็นจริง อาหารไม่ได้มีแต่ลักษณะทางกายภาพหรือเป็นเพียงวัตถุที่จับต้องได้ (tangible) เพียงอย่างเดียว แต่อาหารยังสัมพันธ์กับมิติอื่นๆ ที่อาจจะจับต้องไม่ได้ (intangible) เช่น ความหมาย คุณค่าที่ส่งผลต่อสำนึกของคนในสังคมแต่ละสังคมที่แตกต่างกันออกไป จากการทบทวนเอกสารงานวิจัย และปรากฏการณ์ในสังคม ผู้วิจัยได้ทำความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องขยะจากอาหาร พบว่า การที่สังคมเกิดการตื่นตัวและสร้างความตระหนักให้กับประชาชนในสังคมเพื่อให้เห็นความสำคัญในเรื่องดังกล่าว รวมทั้งการเกิดปรากฏการณ์การเคลื่อนไหวทางสังคมนั้นไม่ได้เกิดขึ้นมาอย่างไร้ที่มา เนื่องจากสิ่งใดที่จะเป็นอาหารหรือขยะนั้น ก็เปลี่ยนแปลงไปตามบริบทของสังคม วัฒนธรรม การเมือง และสถานการณ์ของโลกที่ทุกสังคมเริ่มตระหนักถึงปัญหาขยะที่เกิดจากอาหาร

นอกจากสังคมมีความตื่นตัวและตระหนักถึงปัญหาขยะจากอาหารแล้ว ในบริบทของวิชาการก็มีความพยายามในการศึกษาในเรื่องปัญหาของขยะจากอาหาร และมีการศึกษาการลดความสูญเสีย โดยนำขยะจากอาหารที่เกิดขึ้นในทุกขั้นตอนของระบบอาหารของมนุษย์ไปใช้ให้เกิดประโยชน์สูงสุด ในขณะที่ด้านนโยบาย มีการสร้างความร่วมมือระหว่างประเทศโดยอาศัยความร่วมมือจากประเทศสมาชิกเพื่อช่วยกันจัดการกับปัญหา และกำหนดให้ออกมาเป็นนโยบาย

ที่ใช้ร่วมกันในที่สุด การทำความเข้าใจถึงที่มาของขยะจากอาหารผ่านบริบททางประวัติศาสตร์ จะทำให้เห็นถึงพัฒนาการของปัญหาและแนวทางการจัดการ ภายใต้การเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม วัฒนธรรม การเมือง และปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับขยะจากอาหารในแต่ละยุคแต่ละสมัย รวมทั้งทำให้เห็นถึงปัจจัยของปัญหาอย่างรอบด้าน

บริบททางประวัติศาสตร์ (Historical Context): การทำความเข้าใจที่มาของขยะจากอาหาร

การใช้แนวทางการศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์เป็นแนวทางที่ผู้วิจัยนำมาใช้ในการศึกษาที่มาของขยะจากอาหาร ในการจัดการขยะจากอาหารของแต่ละช่วงเวลาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันมีทั้งความเหมือนและความต่างกัน ซึ่งเป็นไปตามเงื่อนไขทางสังคม (social condition) สภาพบริบทของสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง รวมทั้งปัจจัยอื่นๆ โดยผู้วิจัยแบ่งยุคในการศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์ออกเป็น 5 ยุค ได้แก่ **ยุคที่ 1** การที่สังคมไทยไม่มีปัญหาเรื่องขยะจากอาหาร อันเป็นผลมาจากการผลิตและการบริโภคที่มีความสมดุลกัน **ยุคที่ 2** ที่เริ่มมีการเปลี่ยนแปลงระบบการผลิตอาหารที่มีการแลกเปลี่ยนผ่านระบบตลาดที่มีอาหารส่วนเกินมาแปรรูปและจำหน่าย **ยุคที่ 3** ที่มีการเปลี่ยนแปลงระบบอาหารเข้าสู่การเริ่มต้นการผลิตแบบอุตสาหกรรม เพื่อให้เพียงพอกับความต้องการของพลเมืองในประเทศ **ยุคที่ 4** การเกิดขึ้นของแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ (ฉบับแรก) ของประเทศไทย พร้อมกับการถือกำเนิดของชนชั้นกลางในประเทศไทยที่มีการศึกษา และเป็นชนชั้นในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ในขณะเดียวกันก็เกิดการบริโภคอย่างไร้ขีดจำกัด การผลิตและการบริโภคมีลักษณะเป็นอุตสาหกรรม ซึ่งส่งผลต่อปริมาณขยะอาหารที่เพิ่มขึ้นตาม และกลายเป็นปัญหามาจนถึงปัจจุบันที่ต้องการการแก้ไข และการเข้าสู่**ยุคที่ 5** ที่อาจกล่าวได้ว่า เป็นยุคที่อยู่กับปัญหาสิ่งแวดล้อม ซึ่งขยะจากอาหารก็เป็นส่วนหนึ่งของปัญหา จนสังคมไทยต้องหันกลับมาทบทวนเพื่อหาทางออกและสร้างความสมดุลระหว่างการบริโภค ควบคู่กับการรับผิดชอบต่อธรรมชาติสิ่งแวดล้อม

จากการทบทวนเอกสารเบื้องต้นจะพบว่า ในยุคที่ 1-3 นั้น ขยะจากอาหารยังสามารถจัดการได้ เนื่องจากยังมีความสมดุลระหว่างการผลิตและการบริโภค ตลอดจนการจัดการขยะจากอาหารที่อาศัยภูมิปัญญา เช่น การถนอมอาหารด้วยวิธีการต่างๆ เพื่อไม่ให้อาหารเน่าเสีย การเคารพธรรมชาติสะท้อนผ่านวัฒนธรรมประเพณี ส่งผลต่อการเคารพอาหารที่ไม่ควรกินทิ้งกินขว้าง การผลิตและการบริโภคที่ไม่ได้มีลักษณะเป็นอุตสาหกรรมเหมือนเช่นในปัจจุบัน ทำให้เศษอาหารหรือขยะจากอาหารไม่ได้เป็นปัญหาในการจัดการ แต่เมื่อเข้าสู่ยุคอุตสาหกรรมทั้งการผลิตและการบริโภค ได้ส่งผลต่อปริมาณขยะอาหารที่มีเป็นจำนวนมาก และกลายเป็นปัญหาในยุคปัจจุบัน เมื่อเงื่อนไขทางสังคมเปลี่ยนไปย่อมส่งผลต่อความคิด จิตสำนึก และพฤติกรรมของคนในสังคม ส่งผลต่อภาคปฏิบัติการในการจัดการขยะจากอาหารด้วยเช่นกัน บริบททางสังคมที่เปลี่ยนไปนี้ทำให้ “ขยะจากอาหาร” มีความหมายที่แตกต่างกันไปในแต่ละยุค จากเดิมที่เป็นเพียงเศษอาหารที่เหลือจากการบริโภคหรือส่วนที่ไม่สามารถบริโภคได้ มาจนถึงปัจจุบัน ที่ครอบคลุมตั้งแต่ขั้นตอนการผลิตไปจนถึงขั้นตอนการบริโภค ที่ล้วนแต่สามารถสร้างขยะจากอาหารได้ทั้งนั้น ดังนั้นการศึกษาบริบทประวัติศาสตร์ จะเห็นภาพรวมของการเปลี่ยนแปลงของที่มาและที่ไปอย่างเป็นเหตุและเป็นผล

“อาหารหรือขยะ?” การจัดการขยะจากอาหารในศตวรรษที่ 21

ตามที่เกริ่นไว้ข้างต้นว่า สิ่งไหนจะเป็นอาหารหรือขยะนั้น ในอดีตสังคมไทยแยกตามลักษณะทางกายภาพ ได้แก่ อาหารที่บูด เน่าเสีย หรือส่วนที่ไม่สามารถบริโภคได้ เช่น เปลือกพืชผักผลไม้ ก้าง กระดูก หรือเครื่องปรุงในอาหาร และไม่เคยปรากฏคำว่าขยะจากอาหารมาก่อน แต่ในปัจจุบันที่บริบททางสังคมของโลกได้ปรับเปลี่ยนไป แนวคิด “ความมั่นคงทางอาหาร” ที่เข้ามามีบทบาทในการสร้างการตระหนักในเรื่องอาหาร ซึ่งเป็นเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (sustainable development goals – SDGs) ของประชาคมโลก “ขยะจากอาหาร” เป็นส่วนหนึ่งที่ส่งผลต่อความมั่นคงทางอาหาร เพราะอาหารบางส่วนที่ไม่ได้มาตรฐานของตลาดทั้งขนาดและรูปลักษณ์ต้องถูกทิ้งไป หรืออาหารบางชนิดแม้ว่า

ลักษณะทางกายภาพ ทั้งรสชาติ กลิ่น สี ยังสามารถบริโภคได้ แต่ต้องถูกขจัดทิ้งไปเนื่องจากหมดอายุ ซึ่งในส่วนนี้มองดูผิวเผินอาจจะมีแต่การสูญเสีย กล่าวคืออาหารต้องถูกขจัดทิ้งไปอย่างไม่เกิดประโยชน์ แต่ในความเป็นจริงแล้ว การทิ้งอาหารของภาคอุตสาหกรรมอาหารมีผู้ได้ประโยชน์จากขยะจากอาหารเหล่านั้นเสมอ โดยมีผู้บริโภคโดยเฉพาะอย่างยิ่งชนชั้นกลางที่อาศัยอยู่ในเมืองที่ไม่ได้สามารถผลิตอาหารได้ด้วยตนเอง ต้องรับภาระค่าใช้จ่ายเพิ่มมากขึ้น จากการที่ผู้ผลิตอาหารได้คิดเพิ่มในต้นทุนการผลิตเพื่อให้ได้มาตรฐานไปแล้ว

เนื่องจากการเกิดขึ้นของขยะจากอาหารมีทั้งผู้ได้ประโยชน์และผู้เสียประโยชน์ ในส่วนของสาขาวิชาที่เกี่ยวข้องจึงมีความพยายามในการศึกษาวิจัยเพื่อที่จะจัดการปัญหาการสูญเสียอาหารตั้งแต่ขั้นตอนการผลิต ไปจนถึงการบริโภค ทว่ายังไม่มีสาขาวิชาใดที่ศึกษาในเรื่อง “ขยะจากอาหาร” ในบริบทของการสื่อสารอย่างจริงจัง เพราะถ้าหากเรามองอาหารว่าไม่ได้เป็นเพียงแค่วัตถุดิบไว้แค่บริโภค “ขยะจากอาหาร” ย่อมไม่ได้เป็นเพียงขยะที่รอการกำจัด แต่มีมิติอื่นๆ ที่สัมพันธ์และทับซ้อนกันอยู่เช่นกัน งานวิจัยชิ้นนี้จึงต้องการศึกษาการจัดการขยะจากอาหารในมิติต่างๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมิติการสื่อสาร ผ่านบริบททางประวัติศาสตร์ เพื่อหาคำตอบว่า ในแต่ละยุคสมัย ท่ามกลางเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง ตลอดจนการสื่อสารที่เปลี่ยนแปลงนั้น ส่งผลต่อการจัดการขยะจากอาหารอย่างไร ในขณะที่ในยุคปัจจุบันเป็นยุคที่สังคมต้องกลับมาทบทวนตนเอง และพยายามหาทางออกร่วมกันในเรื่องนี้ ท่ามกลางปัญหาขยะจากอาหาร อันมีทั้งผู้ได้ประโยชน์และเสียประโยชน์ โดยเฉพาะชนชั้นกลางที่มีอำนาจน้อยกว่านั้น มีการต่อสู้ ต่อรอง ผ่านการสื่อสาร และเกิดเป็นภาคปฏิบัติการเพื่อการจัดการปัญหาดังกล่าวอย่างไร ท่ามกลางแนวคิดการจัดการแบบใหม่ที่มีความเป็นสากล (global) ในขณะเดียวกัน ผู้บริโภคอยู่ในวิถีชีวิตแบบไทย (local) ก็มีชุดความรู้การจัดการขยะจากอาหารโดยอาศัยภูมิปัญญาแบบดั้งเดิม จึงเป็นโจทย์การวิจัยที่ผู้วิจัยจะศึกษา ผ่านกรณีศึกษาการสื่อสาร 3 กรณี คือ (1) รายการอาหาร *กิน อยู่ คือ* รายการโทรทัศน์ที่นำเสนอเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงโลกด้วยอาหาร และสะท้อนให้ผู้ชมย้อนกลับมาทบทวนตนเอง (2) มูลนิธิสโกลาร์ส ออฟ

ซัสทีแนนซ์ (SOS) หน่วยงานไม่แสวงผลกำไร (NGOs) ที่เป็นหน่วยงานแรกของประเทศไทยในการจัดการอาหารส่วนเกิน (food surplus) โดยนำอาหารส่วนเกินจากภาคอุตสาหกรรมอาหารไปส่งต่อให้กับผู้ที่มีความต้องการ และ (3) การสื่อสารภาคครัวเรือน ซึ่งกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณีนี้ จะเป็นตัวแทนของชนชั้นกลางในศตวรรษที่ 21 อันแสดงให้เห็นถึงภาคปฏิบัติการของผู้มีอำนาจน้อยกว่า โดยการศึกษาครั้งนี้ต้องการถึงภาคปฏิบัติการว่าเกิดขึ้นได้อย่างไร และอยู่ภายใต้เงื่อนไขใดบ้าง ตลอดจนการผสมผสานชุดความรู้หรือทุน (capital) ประเภทใดในการจัดการขยะจากอาหาร และที่สำคัญ การสื่อสารเข้ามาบทบาทอย่างไรของทั้ง 3 กรณีนี้ที่จะนำไปสู่การจัดการขยะอาหาร ได้นำไปสู่ปัญหาคำถามการวิจัยและวัตถุประสงค์การวิจัย ดังต่อไปนี้

ปัญหาคำถามการวิจัย

1. พัฒนาการและสำนึกในการจัดการขยะจากอาหารในสังคมไทยตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันเป็นอย่างไร
2. ปัจจัยใดที่ก่อให้เกิดจิตสำนึกในเรื่องการจัดการขยะจากอาหารและส่งผลตระหนักในการจัดการขยะจากอาหารในยุคปัจจุบัน
3. การสื่อสารเพื่อการต่อสู้ ต่อรอง และการจัดการขยะจากอาหารของชนชั้นกลางในฐานะที่เป็นผู้เสียประโยชน์เป็นอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการและสำนึกในการจัดการขยะจากอาหารในสังคมไทย
2. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ก่อให้เกิดจิตสำนึกในเรื่องการจัดการขยะจากอาหารในยุคปัจจุบัน
3. เพื่อศึกษาการสื่อสารเพื่อการต่อสู้ ต่อรอง และการจัดการขยะจากอาหารของชนชั้นกลางไทย

นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

ขยะจากอาหาร หมายถึง ขยะที่มาจากอาหารในทุกกระบวนการ ตั้งแต่การผลิตอาหารไปจนถึงการบริโภค และการจัดการของเสีย ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็น

- **ลักษณะทางกายภาพของขยะจากอาหาร** ที่ไม่สามารถรับประทานได้ต่อไป เช่น เศษของอาหารหลังการรับประทาน เศษอาหาร ก้าง เปลือก กระดูก เศษผักผลไม้ ของเสียที่เกิดจากการเน่าบูดหรือสิ่งที่ไม่สามารถรับประทานได้ อาหารที่ใกล้เสีย อาหารหมดอายุตามที่ฉลากระบุ เป็นต้น
- **อาหารที่จัดอยู่ประเภทขยะจากอาหารแต่สามารถนำกลับมาเป็นอาหารได้** หรือ **อาหารส่วนเกิน (food surplus)** คือ อาหารส่วนเกินที่ผลิตมาเกินความต้องการบริโภค หรืออาหารที่ใกล้หมดอายุแต่ยังสามารถรับประทานได้ในภาคอุตสาหกรรมอาหาร เช่น ในซูเปอร์มาร์เก็ต ร้านอาหาร ห้องอาหารในโรงแรม ฯลฯ

การจัดการขยะจากอาหาร หมายถึง **การป้องกัน (prevention)** คือ การไม่สร้างขยะจากอาหาร เช่น การวางแผนซื้ออาหารเพื่อไม่ให้อาหารเหลือ การแยกอาหารสด-แห้ง การถนอมอาหาร การแปรรูปอาหารก่อนเน่าเสีย (การตาก/จัดเก็บในที่ที่เหมาะสมเพื่อยืดอายุอาหาร) **การดัดแปลงอาหารเหลือ (recycling)** เช่น การนำอาหารเหลือปรุงเป็นเมนูใหม่ **การนำอาหารส่วนเกินไปกระจายให้กับผู้ที่ต้องการ (redistributing)** เช่น การนำอาหารที่ใกล้หมดอายุไปให้ผู้ที่ต้องการ การนำอาหารส่วนเกินมาปรุงแล้วนำไปกระจายให้กับชุมชนที่ต้องการ **การจัดการของเสีย (disposal)** การจัดการขยะจากอาหารในขั้นตอนสุดท้าย คือ การแยกเศษอาหารออกจากขยะทั่วไป การนำไปหมักปุ๋ย การฝัง การนำไปเลี้ยงสัตว์ ฯลฯ

ชนชั้นกลาง หมายถึง กลุ่มคนที่มีทุนที่ดีในสังคม มีศักยภาพในการจัดการกับขยะจากอาหาร โดยอาศัยความรู้ทั้งในระบบและความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ชีวิต ทั้งทางตรงจากการอบรมป่มาเพาะจากครอบครัว และการประสบกับปัญหาเรื่องขยะจากอาหาร และทางอ้อมผ่านสื่อมวลชน หรือสื่อสังคมออนไลน์ รวมทั้งมีฐานะทางเศรษฐกิจที่มีความพร้อมในการจัดการขยะอาหาร

ทุน หมายถึง ปัจจัยการผลิตในการจัดการกับขยะจากอาหาร ได้แก่

- **ทุนเศรษฐกิจ (economic capital)** มีฐานะทางเศรษฐกิจ เช่น การมีทุนทรัพย์ การมีที่ดิน
- **ทุนวัฒนธรรม (cultural capital)** ได้แก่ ทุนความรู้ในการจัดการขยะจากอาหาร ทั้งที่อยู่ในรูปแบบความรู้แบบเดิม เช่น ภูมิปัญญา และความรู้แบบใหม่ที่ได้รับจากการศึกษาในระบบ และการแสวงหาความรู้ในรูปแบบอื่น เช่น ประสบการณ์ชีวิต ประสบการณ์ผ่านสื่อ เป็นต้น
- **ทุนทางสังคม (social capital)** การใช้เครือข่ายในการระดมทรัพยากรในเรื่องการจัดการกับขยะจากอาหาร ทั้งการรับบริจาคอาหารส่วนเกิน การระดมเงินทุน การแบ่งปันข้อมูล เป็นต้น
- **ทุนสัญลักษณ์ (symbolic capital)** การสั่งสมชื่อเสียงหรือการเป็นผู้ที่มีชื่อเสียงในด้านสิ่งแวดล้อม การจัดการขยะจากอาหาร แล้วนำไปใช้ประโยชน์ในการสื่อสารให้ความรู้ และการระดมทรัพยากรเพื่อการจัดการขยะจากอาหาร
- **ทุนการสื่อสาร (communication capital)** ความสามารถในการสื่อสาร โดยใช้เครื่องมือการสื่อสารในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารเรื่องขยะจากอาหารไปยังกลุ่มเป้าหมายได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ภาคปฏิบัติการ หมายถึง การจัดการขยะจากอาหารของชนชั้นกลางที่อาศัยอยู่ในเมือง ด้วยวิธีการผสมผสานระหว่างความรู้ที่สะสมมาตั้งแต่อดีตและความรู้ที่แสวงหาใหม่จากประสบการณ์ชีวิต การเรียนรู้จากระบบการศึกษา การเรียนรู้ผ่านสื่อทั้งสื่อมวลชน สื่อบุคคล สื่อออนไลน์ ฯลฯ และนำไปสู่การจัดการขยะจากอาหารในชีวิตประจำวัน

การสื่อสารเพื่อการจัดการขยะจากอาหาร หมายถึง กระบวนการสื่อสารโดยสะท้อนผ่านพฤติกรรมจัดการขยะของยุคต่างๆ ในสังคมไทย โดยใช้การสื่อสาร เช่น การอบรมสั่งสอนในครัวเรือนผ่านการถ่ายทอดภูมิปัญญาจากรุ่นสู่รุ่น การสื่อสารผ่านสื่อบุคคลคำพังเพย และการสื่อสารผ่านสื่อมวลชน การสื่อสารผ่านสื่อออนไลน์และสื่ออื่นๆ เพื่อที่จะนำไปสู่การปฏิบัติและปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการจัดการขยะจากอาหาร

กลยุทธ์การสื่อสาร หมายถึง การเลือกกลยุทธ์เพื่อเครื่องมือทางการสื่อสาร เช่น การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholder analysis) การกำหนดวาระข่าวสาร (agenda setting) การใช้สื่อบุคคล (personal media) การใช้สื่อผสม (mixed media) การรณรงค์ (campaign) การประชาสัมพันธ์ (public relations) การออกแบบสาร (message selection and design) กลยุทธ์การโน้มน้าวใจ (persuasion) การแสวงหาข้อมูลข่าวสาร (information seeking and sharing) ฯลฯ ในการสื่อสารเรื่องขยะจากอาหารของกลุ่มตัวอย่างไปยังกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการจะทำการสื่อสาร โดยในแต่ละกลยุทธ์จะมีวิธีการหรือรูปแบบการนำเสนอที่แตกต่างกันไป

สถาบันสื่อมวลชน หมายถึง องค์กรสื่อมวลชนที่เผยแพร่ข้อมูลข่าวสารในเรื่องขยะอาหารทั้งในรูปแบบสื่อกระแสหลัก เช่น โทรทัศน์ และเผยแพร่ทางออนไลน์ เช่น หนังสือพิมพ์ นิตยสารออนไลน์ รวมไปถึงสื่อโซเชียลมีเดีย

ขอบเขตการวิจัย

เนื่องจากงานวิจัยชิ้นนี้ต้องการศึกษาการสื่อสารในการจัดการขยะจากอาหาร ผ่านบริบททางประวัติศาสตร์และภาคปฏิบัติการของการจัดการขยะจากอาหาร โดยอาศัยเครื่องมือการสื่อสารหลากหลายรูปแบบภายในเงื่อนไขทางสังคม เศรษฐกิจ และปัจจัยอื่นๆ ในการจัดการ ผู้วิจัยได้ทำการเก็บข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูลระหว่างเดือนพฤศจิกายน 2566 ถึงมกราคม 2568 รวมทั้งสิ้น 14 เดือน แบ่งขอบเขตการวิจัยออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่

ส่วนที่หนึ่ง ขอบเขตด้านเวลาโดยแบ่งช่วงเวลาตามการเปลี่ยนแปลงของบริบททางสังคม การเมือง ประวัติศาสตร์ออกเป็น 5 ยุค ได้แก่ (1) ยุคอดีตถึงยุคก่อนรัชกาลที่ 5 (2) ยุครัชกาลที่ 5 ถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี พ.ศ. 2475 (3) ยุคสร้างชาติ (หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475) (4) ยุคขับเคลื่อนและพัฒนาชาติ (แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1) และ (5) ยุคความมั่นคงทางอาหาร เพื่อให้เห็นการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในแต่ละยุค ที่มาและพัฒนาการ รวมทั้งปัจจัยที่ก่อให้เกิดขยะจากอาหารในสังคมไทย

ส่วนที่สอง ศึกษากรณีศึกษาทั้งหมด 3 กรณีที่เป็นตัวแทนของชนชั้นกลางไทย ได้แก่ (1) รายการอาหารทางโทรทัศน์ *กิน อยู่ คือ* ซึ่งเป็นรายการที่ได้นำเสนอความรู้เกี่ยวกับการลดขยะอาหารในครัวเรือน และสร้างสำนึกในเรื่องขยะอาหารให้กับผู้ชม (2) มูลนิธิสโกลาร์ส ออฟ ซัสทีแนนซ์ (Scholars of Sustenance - SOS) เนื่องจากเป็นมูลนิธิไม่แสวงกำไรแห่งแรกในการจัดการกับอาหารส่วนเกิน (food surplus) ในประเทศไทย โดยมูลนิธิฯ เป็นองค์กรระดับนานาชาติที่มีวิธีดำเนินการจัดการขยะอาหารส่วนเกิน โดยการสื่อสารหลากหลายรูปแบบ เพื่อสร้างการตระหนักถึงปัญหา และการระดมทรัพยากร และ (3) ผู้บริโภคครัวเรือนทั้งหมด 6 คน โดยเป็นกลุ่มชนชั้นกลางที่อาศัยอยู่ในเมือง และมีภาคปฏิบัติการ (practice) จัดการขยะอาหารในครัวเรือนของตนเอง

ระเบียบวิธีวิจัย

ผู้วิจัยใช้วิธีการศึกษาบริบททางประวัติศาสตร์ (historical context) โดยการรวบรวมเอกสาร ทั้งมิติทางสังคม การเมือง วัฒนธรรม การสื่อสารเพื่อการจัดการกับขยะอาหารตั้งแต่อดีตที่มีหลักฐานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะจากอาหาร ในรูปแบบต่างๆ ทั้งบันทึกและปรากฏเป็นเอกสาร เช่น บันทึกทางประวัติศาสตร์ ตำรา หนังสือ งานวิจัย ตำราอาหาร สื่อออนไลน์ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะจากอาหาร เพื่อนำข้อมูลมาวิเคราะห์ที่มา “ขยะจากอาหาร” และศึกษาการสื่อสารเพื่อการจัดการขยะอาหารของกรณีศึกษาทั้งหมด 3 กรณี ได้แก่ (1) รายการ *กิน อยู่ คือ* โดยการวิเคราะห์เนื้อหาทั้งหมด 9 ตอน ออกอากาศระหว่างปี พ.ศ. 2560-2564 คัดเลือกจากตอนที่มีเนื้อหาเกี่ยวข้องกับการจัดการอาหารเหลือ การถนอมอาหาร และประเด็นเรื่องอาหารและสิ่งแวดล้อม (2) มูลนิธิสโกลาร์ส ออฟ ซัสทีแนนซ์ (SOS) ใช้การวิเคราะห์สื่อ การวิเคราะห์การสัมภาษณ์ผ่านสื่อมวลชนของเจ้าหน้าที่มูลนิธิ SOS และการสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) เจ้าหน้าที่มูลนิธิ SOS จำนวน 1 คน และ (3) กลุ่มผู้บริโภคในครัวเรือน ใช้การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) จำนวน 6 คน

กรอบการวิจัย (Conceptual framework)

ภาพที่ 1 กรอบการวิจัย

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

1. ทฤษฎีสัญวิทยา (Semiology)

สัญวิทยา/สัญศาสตร์ (semiology/semiotics) เป็นศาสตร์ที่ศึกษาระบบสัญลักษณ์และความหมาย (science of sign/meaning) เนื่องจากมนุษย์ได้ดำเนินชีวิตที่ไม่ใช่เพียงโลกทางกายภาพ (physical world) แต่โลกยังเต็มไปด้วย “สัญลักษณ์” (sign/symbolic world) จากองค์ประกอบของการสื่อสาร S-M-C-R ในการศึกษาความหมายนั้น สัญวิทยาให้ความสำคัญกับองค์ประกอบตัวสาร “M” (message) โดยเฉพาะอย่างยิ่งการวิเคราะห์กระบวนการสร้างความหมายที่บรรจุอยู่ในเนื้อหาของการสื่อสารประเภทต่างๆ John Hartley (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2551) ให้นิยาม “ความหมาย” ว่า เป็นผลผลิต

ทางวัฒนธรรม (the production of culture) หรือในโลกของการสื่อสาร หมายความว่า ผลผลิตที่ออกมาจากกระบวนการสื่อสาร (the outcome of communication) ซึ่งหมายความว่า วัตถุใดๆ ไม่ได้มีความหมายด้วยตัวมันเอง แต่จะเกิดขึ้นได้เมื่อมนุษย์สร้างช่องทางในการสื่อสารออกมา

ผู้วิจัยได้นำแนวคิดสัญวิทยาามาวิเคราะห์ความหมายของขยะจากอาหาร เนื่องจากในอดีตไม่เคยปรากฏคำว่า “ขยะจากอาหาร” มาก่อน ในสังคมไทยจะคุ้นเคยกับคำว่า “เศษอาหาร” ที่ไม่สามารถนำมารับประทานได้อีก แต่ “ขยะจากอาหาร” เป็นคำที่บรรจุความหมายที่ย้อนแย้ง เพราะคำว่า “ขยะ” และ “อาหาร” ที่มีความหมายแตกต่างกันอย่างสิ้นเชิง ขยะหมายถึงสิ่งที่ต้องทิ้ง แต่อาหารเป็นสิ่งที่สามารถรับประทานได้ เมื่อนำสองคำนี้มาประกอบกันกลับมีความหมายที่หลากหลายในยุคปัจจุบัน ผู้วิจัยได้นำทฤษฎีสัญวิทยาามาอธิบายความหมายของ “ขยะจากอาหาร” และการให้คำนิยามของขยะอาหารของกลุ่มตัวอย่าง เช่น การนิยามขยะจากอาหารเป็นเพียง “อาหารส่วนเกิน” ที่ยังคงคุณค่า และสามารถนำมารับประทานต่อได้ ตลอดจนการสื่อสารเกี่ยวกับการแปลงความหมายเพื่อนำไปสู่การจัดการกับขยะจากอาหารตามบริบทสังคม โดยเฉพาะอย่างยิ่งในปัจจุบันที่ให้ความสำคัญในเรื่อง “ขยะจากอาหาร” เพราะเป็นส่วนหนึ่งของความมั่นคงทางอาหาร

2. แนวคิดเรื่องทุน (Capital)

แนวคิดเรื่องทุน (capital) มีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับการผลิตแบบนายทุนและแรงงาน ที่ต้องมีการขูดรีดทรัพยากรและแรงงานเพื่อสั่งสมและผลิตซ้ำความมั่งคั่ง ในขณะที่ คาร์ล มาร์กซ์ (Karl Marx 1818-1883) นักวิชาการและนักปฏิบัติการสังคมชาวเยอรมัน โดยมาร์กซ์มีความสนใจในเรื่องความสัมพันธ์ทางเศรษฐกิจที่เป็นพื้นฐานของการดำรงชีวิต ในเรื่องทุนนี้นักทฤษฎีวิพากษ์รุ่นหลัง คือ ปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) ได้นำมาขยายความคิดเกี่ยวกับทุนออกไปอีกหลายประเภท โดยบูร์ดิเยอได้วิเคราะห์ว่า ในสังคมปัจจุบันการครอบงำของชนชั้นปกครองนั้น การครอบงำมีทั่วทุกปริมณฑล แต่ไม่ได้มีลักษณะเปิดเผย ซึ่งสอดคล้องกับที่มาร์กซ์วิเคราะห์เรื่องการเอารัดเอาเปรียบ

ค่าจ้างแรงงานที่แฝงเร้น และการเอาเปรียบนั้นแฝงอยู่ใน “ทุนเศรษฐกิจ” (economic capital) บูร์ดิเยอได้ขยายต่อไปว่า ปัจจุบันการครอบงำได้ขยายไปถึงทุนวัฒนธรรม (cultural capital) และทุนสัญลักษณ์ (symbolic capital) โดยทุนเหล่านี้ปฏิบัติการอยู่ในชีวิตประจำวันผ่านการทำงานของสถาบัน/กลไกต่างๆ เช่น โรงเรียน ศาสนา ครอบครัว บูร์ดิเยอจึงได้เสนอประเภทของทุนให้กว้างออกไป ได้แก่ ทุนเศรษฐกิจ (economic capital) ทุนวัฒนธรรม (cultural capital) ทุนสัญลักษณ์ (symbolic capital) ทุนสังคม (social capital) (กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2551)

งานวิจัยชิ้นนี้นำแนวคิดเรื่อง “ทุน” มาเป็นกรอบการวิเคราะห์ในมุมมองของกรณีศึกษาที่มีต่อขยะจากอาหาร โดยผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิดเรื่องทุนของ บูร์ดิเยอที่ประกอบไปด้วยทุนเศรษฐกิจ ทุนวัฒนธรรม ทุนสังคม ทุนสัญลักษณ์ และทุนการสื่อสาร มาวิเคราะห์การจัดการขยะจากอาหารที่เป็นผลพวงมาจากระบบทุนนิยม เบื้องหลังการเกิด “ขยะจากอาหาร” มีผลประโยชน์อยู่ในนั้นเสมอ และหากกลุ่มตัวอย่างที่มีอำนาจน้อยกว่า แต่ต้องดำรงอยู่ในสังคมแบบทุนนิยม และต้องจัดการกับขยะจากอาหารโดยอาศัยเพียงทุนอย่างใดอย่างหนึ่ง อาจจะไม่เพียงพอ หากแต่ต้องอาศัยทุน (capital) หลายประเภทในการจัดการขยะจากอาหาร

3. แนวคิดเรื่องชนชั้น (Class)

ปีแอร์ บูร์ดิเยอ (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2551) ได้เสนอแนวคิดเรื่อง “ชนชั้น” (class) ที่แตกต่างจากมาร์กซ์ กล่าวคือ “ชนชั้น” ของมาร์กซ์นั้นให้ความสำคัญของขั้นตอน “การผลิต” (production) โดยเกณฑ์ในการวัดชนชั้นของมาร์กซ์คือ ใครคือเจ้าของปัจจัยการผลิต (ทุนเศรษฐกิจ) เนื่องจากในศตวรรษที่ 19 ระบบทุนนิยมยังไม่สามารถผลิตสินค้าให้เพียงพอกับความต้องการ แต่ในศตวรรษที่ 20 บูร์ดิเยอมองว่า ปัญหาของระบบทุนนิยมไม่ได้อยู่ที่ขั้นตอนการผลิต แต่อยู่ในขั้นตอนของการ “บริโภค” (consumption) เกณฑ์การวัด “ชนชั้น” ของบูร์ดิเยอจึงเปลี่ยนมาที่ “รูปแบบการบริโภค” ดังนั้นการรักษาความแตกต่างในรูปแบบของการบริโภคจึงเป็น

เครื่องมือสำคัญในการรักษาความแตกต่างของชนชั้นไว้ จากข้อเสนอของบุรดิเยอ เรื่องเกณฑ์การวัด “ชนชั้น” จากในขั้นตอนการผลิตสู่ขั้นตอนการบริโภค และได้ นำเสนอ “รูปแบบการบริโภค” เพื่อรักษาความแตกต่างทางชนชั้น วัฒนธรรม การบริโภคอาหารจึงกลายเป็นเครื่องมือหนึ่งที่ทำให้ชนชั้นกลางรักษาความ แตกต่าง โดยชนชั้นกลางมีกระบวนการสร้างศิลปะเกี่ยวกับอาหาร สมสุข หินวิมาน (2545) ได้ตั้งข้อสังเกตต่อศิลปะของชนชั้นกลางในการทำอาหารทางโทรทัศน์ และพบว่า ในความเป็นครัวที่เป็นพื้นที่รังสรรค์อาหารนั้น ได้มีองค์ประกอบทาง ความหมายของอาหารอยู่ 8 ประการ ได้แก่ (1) มีความแปลกใหม่ (novelty) (2) มีความเป็นดั้งเดิมแต่มีคุณค่า (tradition) (3) ความมีสุขภาพดี (health) (4) ความมีสุขอนามัย (hygieneity) (5) ความหรูหรา (extravagance) (6) ความสะดวกสบาย (convenience) (7) ความเอื้ออาทร (care) และ (8) ความมีเหตุมีผล (rationality) องค์ประกอบทั้ง 8 นี้แสดงให้เห็นความ พยายามที่สร้างความแตกต่างในเรื่องของการบริโภคให้ชนชั้นกลางมีความ แตกต่างโดยอาศัยทุนต่างๆ มาผสมผสาน เพื่อให้เป็นลักษณะเฉพาะการทำครัว ของชนชั้นกลาง ซึ่งเป็นผลพวงมาจากการที่ชนชั้นกลางนั้นได้รับการศึกษาที่ดี

ในสังคมแบบทุนนิยมที่มีลักษณะแบ่งงานกันทำ ชนชั้นกลางจะมี แนวโน้มในเรื่องความไม่มั่นคงของอาหารมากที่สุดเมื่อเปรียบเทียบกับชนชั้นอื่น เนื่องจากไม่สามารถผลิตอาหารเองได้ จึงทำให้ชนชั้นกลางมี movement หรือมี การเคลื่อนไหวในประเด็นนี้ได้ไกลกว่าชนชั้นอื่น ซึ่งอาจเป็นผลมาจากการที่ได้รับ ผลกระทบจากในเรื่องนี้มากที่สุด และนำไปสู่ภาคปฏิบัติการในการจัดการกับขยะ จากอาหาร โดยมีวิธีทางในการจัดการที่มีลักษณะเฉพาะที่อาศัยทุนหลายประเภท เข้ามาจัดการขยะจากอาหาร

4. แนวคิดเกี่ยวกับระบบอาหารของมนุษย์ (Human Food System)

ระบบอาหารของมนุษย์ (human food system) จากมุมมองในมิติ เศรษฐศาสตร์นั้น จะประกอบไปด้วย (1) มิติการผลิต ที่ผู้ผลิตต้องการผลิต อาหารให้เพียงพอกับความต้องการ และเป็นไปตามมาตรฐานเพื่อให้ผลผลิตนั้น มีราคา (2) มิติด้านแพร่กระจาย ในมิตินี้มองทั้งมุมของการจัดเก็บและกระจาย

สินค้าหรือการจัดจำหน่ายออกไปสู่ผู้บริโภคอย่างทั่วถึงในแหล่งซื้อขายอาหาร เช่น ตลาด หรือซูเปอร์มาร์เก็ต และ (3) มิติการบริโภค โดยมิติการบริโภคนี้มีทั้งบริโภคในครัวเรือนและบริโภคแบบขนานใหญ่ (สมสุข หินวิมาน, 2558) แต่ในความเป็นจริงแล้ว วิธีคิดเชิงเศรษฐศาสตร์ที่มีต่อระบบอาหารนั้น มักจะมองข้ามข้อเท็จจริงของระบบอาหารของมนุษย์ไปอีกหลายประการ Beardsworth and Keil (อ้างถึงใน สมสุข หินวิมาน, 2558) จึงได้ประยุกต์ข้อเสนอของนักเศรษฐศาสตร์รุ่นก่อน โดยการจำแนกระบบอาหารของมนุษย์เพิ่มเติมเป็น 5 กระบวนการ ได้แก่ ขั้นตอนผลิต (production) การเผยแพร่ (distribution) และการบริโภค (consumption) เป็นองค์ประกอบที่มีอยู่เดิมตามแนวคิดของนักเศรษฐศาสตร์ และได้เพิ่มเติมขั้นตอนการจัดเตรียม (preparation) และขั้นตอนการจัดของเสีย (disposal) ซึ่งถือเป็นองค์ประกอบเฉพาะและมีความสำคัญมากต่อระบบการจัดการอาหารของมนุษย์ อย่างไรก็ตาม ในระบบอาหารของมนุษย์นั้น สมสุข หินวิมาน (2558) ได้กล่าวว่า มีมิติอื่นๆ ที่เข้ามามีบทบาท เช่น มิติของอำนาจ มิติการเมือง มิติทางเศรษฐกิจ ตลอดจนมิติทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะมิติการสื่อสารได้เข้ามามีบทบาทต่อระบบอาหารของมนุษย์

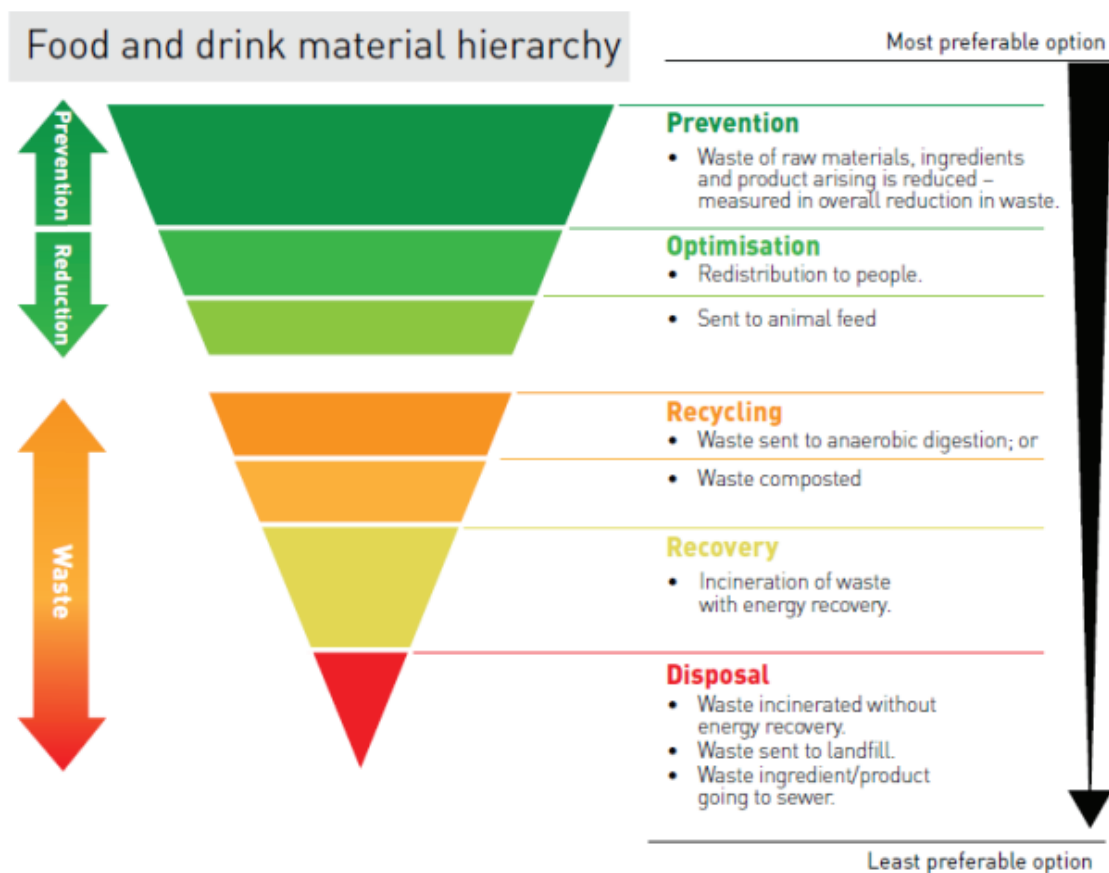
ในขณะที่ส่วนใหญ่ในการศึกษาเรื่องระบบอาหารของมนุษย์มักมองข้ามขั้นตอนสุดท้าย คือ ขั้นตอนจัดของเสีย งานวิจัยชิ้นนี้จะเป็นการหาคำตอบโดยอาศัยกรอบระบบอาหารของมนุษย์มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล โดยเฉพาะขั้นตอนการจัดการขยะจากอาหารที่เหลือจากการบริโภค โดยมีบริบททางสังคมการเมือง เศรษฐกิจ วัฒนธรรม และอื่นๆ ที่ปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย ซึ่งส่งผลต่อการจัดการขยะจากอาหารในสังคมไทย นอกจากนี้ ผู้วิจัยต้องการศึกษาถึงมิติการสื่อสารกับบทบาทในการจัดการขยะจากอาหารในแต่ละขั้นตอนของระบบอาหารของมนุษย์

5. แนวคิดเกี่ยวกับขยะจากอาหาร

การจัดการขยะจากอาหารเป็นเป้าหมายอย่างหนึ่งของการพัฒนาที่ยั่งยืนขององค์การสหประชาชาติ (sustainable development goals – SDGs) โดยภายในปี 2573 มีเป้าหมายให้ปริมาณขยะอาหารลดลงครึ่งหนึ่งในระดับการ

ค้าปลีกและผู้บริโภคครัวเรือน ตลอดจนลดการสูญเสียอาหารจากห่วงโซ่อุปทาน ตั้งแต่ชั้นผลิตไปจนถึงขั้นตอนการบริโภค เพื่อให้เป็นไปตามเป้าหมายการลดขยะจากอาหาร องค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ (The Food and Agriculture Organization of United Nation – FAO) จึงได้เสนอนโยบายและแนวทางการปฏิบัติเพื่อให้ประเทศที่เป็นสมาชิกนำไปปรับใช้ (สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย, 2562) โดยแนวทางของการจัดการขยะอาหารที่เสนอแนะโดย UNEP (United Nation Environment Programme) และ FAO ซึ่งจัดเรียงลำดับสิ่งที่ควรปฏิบัติมากที่สุดไปถึงปลายทางคือการจัดการขยะอย่างถูกวิธี โดยมีรายละเอียดดังนี้

ภาพที่ 2 การจัดการขยะอาหารตามแนวทางของ UNEP และ FAO

ที่มา: United Nation Environment Programme - UNEP (2014)

(1) การป้องกัน (Prevention) เพื่อไม่ให้เกิดขยะส่วนเกินในทุกภาคส่วนของห่วงโซ่อาหาร

(2) การกระจายอาหารไปสู่ผู้ที่ต้องการเพื่อให้ได้ประโยชน์สูงสุด (Optimization) โดยการนำเอาอาหารส่วนเกินที่ยังสามารถรับประทานได้ไปบริจาคกับผู้ที่ต้องการ

(3) การนำมาผลิตเพื่อใช้ใหม่ (Recycling) โดยการนำขยะอาหารเข้ากระบวนการผลิตเพื่อนำกลับมาใช้ใหม่ เช่น การหมักปุ๋ยเพื่อการเกษตร การผลิตก๊าซหมักชีวภาพ

(4) การแปลงขยะอาหารให้กลับมาเป็นพลังงานแล้วนำมาใช้ใหม่ (Recovery) โดยการนำขยะอาหารที่มีความชื้นต่ำมาผลิตเป็นพลังงานความร้อนแล้วนำกลับมาใช้ใหม่

(5) การกำจัด (Disposal) คือ การนำขยะอาหารที่ใช้ประโยชน์ไม่ได้แล้วมากำจัดโดยการฝังกลบหรือเผา

อาจกล่าวได้ว่า แนวทางการจัดการขยะอาหารออกเป็น 2 ส่วนใหญ่ๆ ได้แก่ การจัดการกับอาหารเพื่อไม่ให้กลายเป็นขยะจากอาหาร (ในขั้นที่ 1 และ 2) และการจัดการกับขยะจากอาหาร (ในขั้นที่ 3 ถึง 5) และในมุมมองของการจัดการนี้ ยังมองไปที่พฤติกรรมของมนุษย์ที่ก่อให้เกิดการสร้างขยะจากอาหาร

นอกจากนั้น การจัดการขยะจากอาหารตามหลักการของ UNEP และ FAO แล้ว ยังมีนักวิชาการส่วนหนึ่งที่ยังมองเห็นมิติอื่นๆ ที่มากไปกว่าห่วงโซ่อุปทานที่เป็นสาเหตุของขยะจากอาหาร โดย Davis Evans (2014) กล่าวว่า เมื่อนึกถึงสาเหตุของการเกิดขยะจากอาหาร ทั้งผู้กำหนดนโยบายตลอดจนหน่วยงานที่เกี่ยวข้องต่างเพ่งเล็งไปที่พฤติกรรมของคนที่ใช้ทรัพยากรอย่างสิ้นเปลืองและไม่เห็นคุณค่า การสื่อสารจึงพบเห็นการรณรงค์ในระดับบุคคลให้มีความตระหนักในเรื่องดังกล่าว Evans จึงได้เสนอว่า ในความเป็นจริงพฤติกรรมของบุคคลเป็นเพียงส่วนหนึ่ง หากจะพิจารณาในเรื่องนี้แล้ว ต้องมองอย่างรอบด้าน ทั้งมิติวัฒนธรรมและสังคมแวดล้อมที่บุคคลนั้นดำรงอยู่ด้วย เนื่องจากขยะจากอาหารในแต่ละสังคมนั้นมีมุมมองที่แตกต่างกันออกไป ดังนั้นขยะจากอาหารนั้นมีส่วนสัมพันธ์กับหลากหลายมิติ

งานวิจัยชิ้นนี้จึงตั้งอาศัยแนวทางในการจัดการขยะจากอาหารจาก UNEP และ FAO และมติวัฒนธรรม สังคม และอื่นๆ ในบริบทของสังคมไทยมาสร้างกรอบการวิเคราะห์การจัดการขยะจากอาหาร ที่ผสมระหว่างความเป็นสากลตามแนวทาง UNEP และ FAO และแนวทางในแบบฉบับของสังคมไทยโดยอาศัยทุนประเภทต่างๆ ตามที่ได้กล่าวไว้ข้างต้น เพื่อให้เห็นมิติที่มีความซับซ้อนและหลากหลายของ “ขยะจากอาหาร” ในสังคมไทย ตลอดจนการสื่อสารเพื่อการจัดการขยะจากอาหารของกรณีศึกษาในการหาแนวทางจัดการขยะจากอาหารในแบบฉบับของตนเอง

6. แนวคิดกลยุทธ์การสื่อสาร (Communication Strategies)

กลยุทธ์การสื่อสารได้ถูกนำไปใช้ในการสื่อสารเพื่อการจัดการขยะจากอาหาร โดยประเภทของการสื่อสารนั้น กาญจนา แก้วเทพ และชนิษฐา นิลผึ้ง (2556) ได้จำแนกประเภทในการสื่อสาร โดยอาศัยเรื่อง “ความตั้งใจ” (intention) และ “การออกแบบวางแผน” (planning/design) โดยอาจแบ่งได้เป็น 2 ประเภท ได้แก่ การสื่อสารที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติ และการสื่อสารที่เกิดขึ้นโดยมีการออกแบบและวางแผนไว้ล่วงหน้า โดยมีกลุ่มเป้าหมาย (target) ในการสื่อสารเป็นตัวตั้ง การกำหนดวัตถุประสงค์ของการสื่อสาร (objective) การออกแบบสาร (message design) การเลือกใช้สื่อ (media selection) และการเลือกวิธีการสื่อสารเพื่อให้บรรลุเป้าหมายกับกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการ การสื่อสารในรูปแบบนี้จึงเรียกว่า “กลยุทธ์การสื่อสาร” (communication strategies)

กลยุทธ์การสื่อสารได้ถูกนำมาใช้เพื่อการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและสร้างความเข้าใจในเรื่องขยะจากอาหารในสังคมไทย ตั้งแต่การให้นิยามความหมายของขยะอาหารที่มาทุกกระบวนการของระบบอาหารของมนุษย์ ตั้งแต่การผลิตไปจนถึงการบริโภค โดยการใช้กลยุทธ์การสื่อสารเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพนั้น ต้องมีการวางแผนหรือการบริหารจัดการและดำเนินการใช้กลยุทธ์การสื่อสาร ผู้วิจัยจึงนำแนวคิดมาเป็นกรอบในการศึกษาการเลือกใช้กลยุทธ์การสื่อสารเรื่องขยะจากอาหารของกรณีศึกษา

สรุปผลการวิจัย

งานวิจัย “อาหารหรือขยะ?": การสื่อสารกับการสร้างความหมายของขยะจากอาหารในสังคมไทย เป็นการศึกษาเพื่อหาปัจจัยการสื่อสารกับการสร้างความหมาย ปัจจัยที่ก่อให้เกิดปัญหาขยะในสังคมไทย ตลอดจนการศึกษาศาสตร์สื่อสารเพื่อการจัดการกับขยะอาหาร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (qualitative research) โดยใช้การศึกษาริบททางประวัติศาสตร์ (historical context) การวิเคราะห์เอกสาร (document analysis) การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก (in-depth interview) เพื่ออธิบายปรากฏการณ์ในการสื่อสารเพื่อการจัดการขยะจากอาหาร โดยในบทสรุปและอภิปรายผลนี้ ผู้วิจัยได้สรุปผลการวิจัยตามปัญหำนำการวิจัย เพื่อให้เป็นไปตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

1. พัฒนาการและสำนึกในการจัดการขยะจากอาหารในสังคมไทย

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยได้ค้นพบปัจจัยที่ก่อให้เกิดขยะอาหาร และส่งผลต่อความหมายของ “ขยะอาหาร” ในสังคมไทย ซึ่งสามารถแบ่งออกได้เป็น 5 ยุค ได้แก่

(1) ยุคอดีตถึงยุคก่อนรัชกาลที่ 5: หาอยู่ หากิน หาแลก โดยในยุคนี้ได้ข้อค้นพบที่สำคัญคือ ไม่ปรากฏ “ขยะอาหาร” ในสังคมไทย เนื่องจากในยุคนั้นการดำรงชีพเป็นลักษณะหาเพื่ออยู่และหาเพื่อกิน ไม่ได้มีเทคโนโลยีในการจัดเก็บอาหาร ดังนั้นอาหารที่หามาได้ในปริมาณที่มากจะถูกนำมาถนอมอาหารด้วยการหมักดอง โดยอาศัยภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมา และแม้ว่าจะมีทรัพยากรอาหารในปริมาณที่มาก แต่ก็ยังไม่กินทิ้งกินขว้าง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงการเคารพธรรมชาติและสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่ติดตั้งตั้งแต่กระบวนการผลิตไปจนถึงการบริโภค นอกจากนั้น ในยุคนี้อาหารอยู่ในธรรมชาติ จึงไม่มีความจำเป็นต้องหาอาหารมาเก็บ เนื่องจากมีความอุดมสมบูรณ์ และแม้ว่าอาหารจะมีความอุดมสมบูรณ์ แต่การบริโภคกลับเป็นไปอย่างพอดี เหลือเก็บไว้กินในยามขาดแคลน การใช้ภูมิปัญญาดังกล่าวจึงสามารถป้องกัน (prevent) และไม่ทำให้เกิดปัญหาเรื่องอาหารเหลือทิ้งได้

(2) ยุครัชกาลที่ 5 ถึงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปี พ.ศ. 2475: หอยู่ หากิน หาแลก และจุดเริ่มต้นของการหาแลกสู่การหาซื้อ การหาอาหารของคนในยุคนี้ยังเป็นลักษณะพึ่งพาธรรมชาติเพื่อดำรงชีพ การทำการเกษตรโดยเฉพาะการปลูกข้าว และใช้ภูมิปัญญาในการถนอมอาหารเช่นเดียวกับยุคที่ 1 แต่ในยุคนี้เป็นยุคที่มีการบันทึกถึงตลาดสดในกรุงเทพฯ ที่เป็นศูนย์กลางของการจำหน่ายอาหารสด อาหารแห้งจากแหล่งต่างๆ ตลาดสดจึงมิใช่เป็นเพียงพื้นที่แลกเปลี่ยน (platform) และซื้อขายอาหาร แต่ยังเป็นระบบเศรษฐกิจที่ไม่ได้ขยายตัวแบบอุตสาหกรรมอาหาร ตลาดทำหน้าที่เพียงเป็นพื้นที่ในการกระจายสินค้าของผู้ขายและผู้ซื้อ ซื้อเพื่อจะนำไปประกอบอาหารเท่านั้น ดังนั้นปัญหาการผลิตอาหารจนล้นตลาดและกลายเป็นขยะอาหารจึงไม่พบในยุคนี้ ข้อค้นพบที่สำคัญอีกประการหนึ่งในยุคนี้คือ การสื่อสารเริ่มเปลี่ยนรูปแบบการสื่อสาร จากการสื่อสารจากรุ่นสู่รุ่นด้วยการอบรมสั่งสอน (oral communication) ไปสู่การมีตำราอาหาร (written communication) ดังนั้นการสื่อสารความหมายและการจัดการกับขยะอาหาร พบว่า มีการจัดการอาหารเหลือด้วยวิธีการนำมาแปลงเป็นเมนูใหม่ (recycling) และหลากหลายเมนูทั้งชาวบ้านและชาววังยังคงมีอยู่ในปัจจุบัน

(3) ยุคสร้างชาติ (หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475): จุดเริ่มต้นของอุตสาหกรรมอาหารและขยะอาหารในสังคมไทย ในยุคหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 การผลิตอาหารไม่ได้มีลักษณะเพื่อยังชีพเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการผลิตอาหารตามนโยบายของรัฐเพื่อเพิ่มปริมาณอาหารของคนในชาติให้สามารถกินอย่างสมบูรณ์ และครบ 5 หมู่ กระบวนการผลิตอาหารยังคงมีลักษณะผลิตเพื่อการบริโภค ในขณะที่บริบททางสังคมและการเมืองมีความไม่แน่นอน (เหตุการณ์สงครามโลกครั้งที่ 2) ทำให้อาหารอาจจะขาดแคลนได้ ดังนั้นการจัดการอาหารจึงมีทั้งการป้องกันไม่ให้เกิดขยะ ด้วยการสำรองผ่านรูปแบบการถนอมอาหาร และการสำรองโดยการปลูกพืช ผักสวนครัว และเลี้ยงสัตว์ไว้ในบ้าน บางส่วนก็นำไปจำหน่ายและกระจายให้เกิดรายได้ให้กับประชาชน ยุคนี้อาจกล่าวได้ว่า เป็นจุดเริ่มต้นของการเลี้ยงสัตว์และ

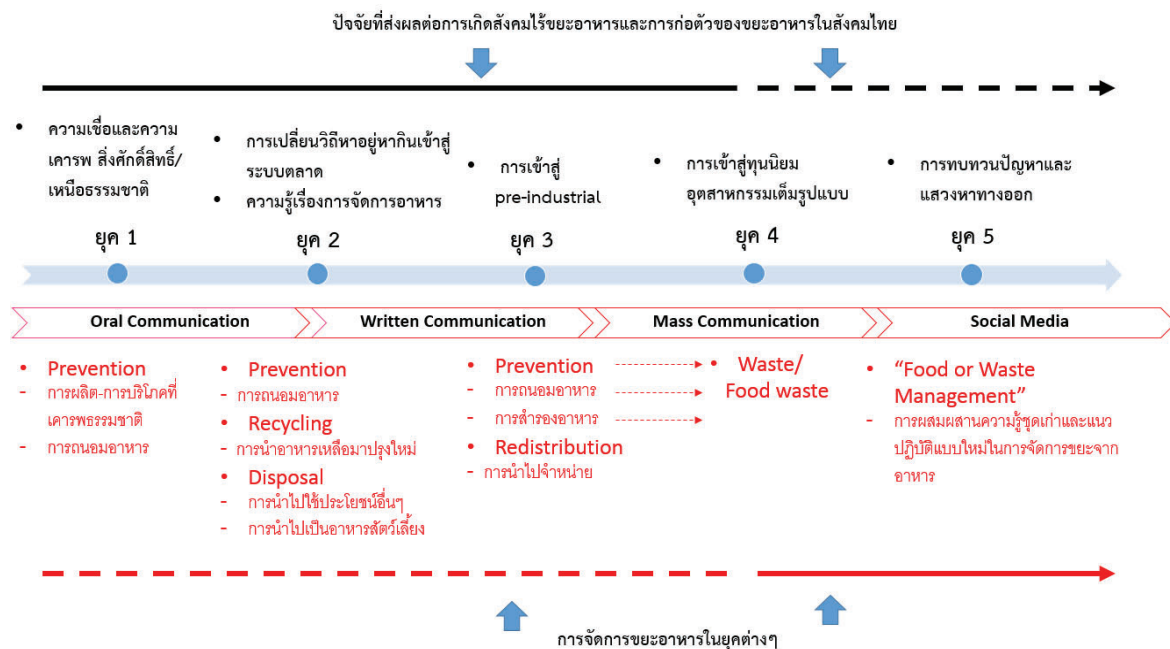
ปลูกพืชผักแบบอุตสาหกรรม และส่งผลในยุคต่อๆ มาในเรื่องของการบริโภคที่ปรับเปลี่ยนไปในสังคมไทย และเป็นจุดเริ่มต้นของขยะจากอาหารที่ไม่สามารถจัดการได้

(4) ยุคขับเคลื่อนและพัฒนาชาติ (แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ฉบับที่ 1): การขยายตัวของความเจริญ การบริโภค และขยะในระบบอุตสาหกรรมอาหาร โดยจุดเปลี่ยนที่สำคัญคือ ประเทศไทยได้รับการสนับสนุนของสหรัฐอเมริกาที่ส่งเสริมความเติบโตด้านเศรษฐกิจแบบ “ระบบทุนนิยมเอกชน” การขับเคลื่อนและพัฒนาประเทศจึงได้มีแผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติเพื่อเป็นแนวทางในการพัฒนา บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า “การพัฒนาคือการพัฒนาเศรษฐกิจ” การกระตุ้นให้เกิดการบริโภคในกลางทศวรรษ 2500 และในช่วงนี้ ได้เกิดชนชั้นใหม่ขึ้นมาในสังคมไทย คือ ชนชั้นกลาง ที่ได้รับการศึกษาที่ดี และมีอาชีพที่หลากหลาย ตั้งแต่รับราชการ นักวิชาชีพ ฯลฯ ซึ่งการเกิดขึ้นของชนชั้นใหม่นี้ส่งผลต่อเศรษฐกิจภายในประเทศที่ผู้บริโภคมีกำลังซื้อที่เพิ่มสูงขึ้นตาม โดยเฉพาะชนชั้นกลาง ซึ่งไม่ได้เป็นเจ้าของการผลิตและไม่ได้เป็นผู้ผลิตส่วนใหญ่ จัดอยู่ในกลุ่มผู้บริโภค จึงเกิดความต้องการสินค้าที่เพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว ในยุคพัฒนาชาตินี้เริ่มต้นด้วยการส่งเสริมการบริโภค และสื่อมวลชนโดยเฉพาะสื่อโทรทัศน์เข้ามามีอิทธิพลต่อผู้ชม และกลายเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการบริโภค ประกอบกับในศตวรรษที่ 20 หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดการขยายตัวของตู้เย็น ทำให้กลุ่มชนชั้นกลางเปลี่ยนวิธีการซื้อและการจัดเก็บอาหารในตู้เย็น เพื่อลดการเน่าเสียของอาหาร ในยุคนี้จึงได้เห็นปรากฏการณ์การส่งเสริมเรื่องการวางแผนการจัดการอาหารก่อนบริโภค (ลดขยะจากอาหาร) และในขณะเดียวกัน การซื้ออาหารมากกักตุนก็เป็นสาเหตุทำให้เกิดขยะจากอาหารในปริมาณที่มากเช่นกัน ซึ่งต่างกับยุคก่อนๆ ที่ส่วนใหญ่จะมีการป้องกันไม่ให้อาหารเหลือทิ้ง และมีการจัดการก่อนที่เน่าเสียและการบริโภคเป็นไปอย่างพอเพียง

(5) ยุคที่ 5 ความมั่นคงทางอาหาร (หลังปี พ.ศ. 2540-ปัจจุบัน):
การสร้างสำนึกรักษ์โลกและความยั่งยืน จากยุคทองของการบริโภคด้วยแรงกระตุ้นทางเศรษฐกิจจากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ และการตอบสนองของผู้บริโภคในการจับจ่ายใช้สอย การผลิตและการบริโภคมีลักษณะเป็นอุตสาหกรรม (mass industry) ที่เกินความจำเป็น และสุดท้ายนำไปสู่การสร้างขยะหลากหลายรูปแบบ และขยะจากอาหารก็เป็นผลพวงของการบริโภคที่เกินความจำเป็นเหล่านั้น ในยุคนี้จุดเปลี่ยนที่สำคัญคือ การเกิดภาวะวิกฤตเศรษฐกิจในช่วงปี 2540 เป็นจุดเริ่มต้นของการกลับมาทบทวนตนเองของสังคมไทย โดยกระแสท้องถิ่นนิยมได้นำมาเป็นแนวทางในการฟื้นฟูเศรษฐกิจ โดยการบูรณาการกับเรื่องสังคมและสิ่งแวดล้อม และแนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการสร้างความมั่นคงให้กับชุมชน ยุคนี้จึงเป็นยุคที่ย้อนกลับมาสู่การบริโภคควบคู่กับการตระหนักเรื่องสิ่งแวดล้อมและบริโภคอย่างรู้คุณค่าของทรัพยากร

จากเดิมที่สังคมไทยไม่เคยมีคำว่า “ขยะจากอาหาร” เนื่องจากมีการป้องกัน (prevention) ไม่ให้เกิดตั้งแต่ขั้นตอนการผลิต (production) จนถึงขั้นบริโภค (consumption) และกลายมาเป็นจุดเริ่มต้นของการไม่สามารถบริหารจัดการ “ขยะจากอาหาร” ได้ ผู้วิจัยจึงได้สรุปภาพรวมของปัจจัยที่ทำให้สังคมไทยในยุคอดีตเป็นสังคม “ไร้ขยะจากอาหาร” และการก่อตัวของขยะจากอาหารในสังคมไทยดังภาพที่ 3

ภาพที่ 3 แสดงบริบททางสังคมที่ส่งผลต่อการเป็นสังคมไร้ขยะและพัฒนาการการก่อเกิดของขยะอาหารในสังคมไทย

จากภาพที่ 3 แสดงให้เห็นถึงพัฒนาระบบอาหารของสังคมไทย ตลอดจนการก่อร่างของปัญหาขยะในสังคมไทย โดยจะพบว่า

ในยุคที่ 1 นั้นปัจจัยสำคัญที่ในระบบผลิตและการบริโภคอาหารนั้น ผู้ผลิต (producer) และผู้บริโภค (consumer) เป็นกลุ่มเดียวกัน ทรัพยากรอาหารมีความสมดุลกับประชากร และปัจจัยที่สำคัญในการสร้างสำนึกของผู้คนในยุคนี้คือ การมีความเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์และสิ่งเหนือธรรมชาติที่ให้อาหารกับมนุษย์ ทำให้เกิดการเคารพ (respect) อาหารตามมา และมีการป้องกัน (prevention) เพื่อไม่ให้เกิดขยะ ในทุกขั้นตอนของระบบอาหารตั้งแต่การผลิต (production) ที่ผลิตแต่พอเพียง หรือหากปริมาณที่มากเกินไปบริโภคในคราวเดียว จนกลายเป็นอาหารส่วนเกิน (food surplus) ในยุคนี้จะมีการจัดเก็บและถนอมอาหาร ในส่วนของการบริโภค (consumption) ในยุคนี้มีการบริโภคไม่ฟุ่มเฟือย จึงไม่เกิดปัญหาอาหารเหลือทิ้ง

ยุคที่ 2 การผลิตอาหารยังคงเป็นลักษณะแบบดั้งเดิม และการผลิตอาหารเริ่มมีเปลี่ยนแปลงมีการหาซื้ออาหารผ่านกลไกอย่าง “ตลาดสด” ทว่ายังไม่ใช่อุตสาหกรรมการผลิตแบบเต็มรูปแบบ มีการป้องกัน (prevention) ไม่ให้อาหารเหลือประกอบกับการอาศัยความรู้มาจัดการไม่ให้อาหารเหลือทิ้งโดยการถนอมอาหารแล้ว การนำกลับมาบริโภคใหม่ (recycling) โดยใช้วัตถุดิบที่เหลือจากอาหารเหลือ ทำให้เห็นถึงการใช้ทรัพยากรที่นำมาผลิตอาหารอย่างคุ้มค่า การจัดการอาหารที่เหลือโดยการแปลงให้เป็นเมนูใหม่ และเห็นเป็นรูปธรรมมาจนถึงปัจจุบัน

ยุคที่ 3 บริบททางการเมืองและสังคมที่อยู่ในภาวะสงคราม การป้องกัน (prevention) จึงไม่ได้เป็นเพียงการป้องกันไม่ให้เกิดอาหารเน่าเสียเพียงอย่างเดียว แต่เป็นการป้องกันความอดอยากในช่วงสงคราม ในยุคนี้จึงได้เห็นการกักตุนอาหารผ่านสวนครัวในบ้าน พร้อมกันนั้นยังกระตุ้นเศรษฐกิจโดยการนำอาหารที่ผลิตได้ในปริมาณที่มากเกินความต้องการไปจำหน่าย (redistribution) นอกจากนั้นในยุคนี้จะเห็นถึงวิธีการผลิตที่เริ่มปรับเปลี่ยนไปเป็นการผลิตแบบอุตสาหกรรม (pre-industry) โดยผู้ผลิตอาหารและผู้บริโภคเริ่มแยกออกจากกัน แต่ในเรื่องของขยะจากอาหารนั้นยังไม่ได้เป็นเรื่องที่กังวล เนื่องจากยังเป็นยุคเริ่มต้นของการผลิตอาหารแบบอุตสาหกรรม

ยุคที่ 4 เป็นยุคที่มีการขับเคลื่อนเศรษฐกิจเพื่อเข้าสู่ “ทุนนิยมเอกชน” อย่างเต็มรูปแบบ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการส่งเสริมการบริโภคแบบทุนนิยม ที่กระตุ้นความต้องการของผู้บริโภคอย่างไร้ขีดจำกัด ปัญหาขยะจากอาหารอาจจะมีจุดเริ่มต้นในยุคนี้ ประกอบกับมิติการสื่อสาร โดยเฉพาะสื่อมวลชนที่เข้ามามีบทบาทในการส่งเสริมให้เกิดการแข่งขันของภาคเอกชนผ่านการโฆษณาประชาสัมพันธ์

ยุคที่ 5 เป็นยุคที่สังคมไทยได้กลับมาทบทวนและร่วมหาแนวทางแก้ปัญหาในเรื่องสิ่งแวดล้อม โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “ขยะจากอาหาร” เป็นส่วนหนึ่งของปัญหาสิ่งแวดล้อม ดังนั้นในยุคนี้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องทั้งภาครัฐต่างออกนโยบายในการกำกับดูแลเรื่องขยะมูลฝอยผ่านแผนแม่บทและแผนปฏิบัติการในการ

จัดการขยะมูลฝอยและขยะจากอาหาร สื่อมวลชนทำหน้าที่ในการนำเสนอเรื่อง ปัญหาของขยะ ภาคเอกชนและองค์กรไม่แสวงหากำไรต่างมีแนวทางในการจัดการ อาหารส่วนเกิน ในขณะที่ภาคประชาชน โดยเฉพาะกลุ่มชนชั้นกลาง ที่เข้ารับ การบริโภคโดยคำนึงถึงสิ่งแวดล้อม จนนำไปสู่ภาคปฏิบัติการในการจัดการขยะ จากอาหารโดยผสมชุดความรู้ทั้งเก่า เช่น การถนอมอาหาร และชุดความรู้ใหม่ เช่น ความรู้ทางด้านวิทยาศาสตร์ เข้ามาจัดการขยะจากอาหาร

ในขณะที่ภาคการสื่อสาร (communication) จากแผนภาพจะเห็นได้ว่าการสื่อสารเพื่อการจัดการขยะจากอาหารในยุคแรกเน้นเรื่องการป้องกัน (prevention) ในอดีตจะแฝงมากับการสื่อสารในครัวเรือนจากรุ่นสู่รุ่น ไม่มีการจดบันทึกเป็นลายลักษณ์อักษร เน้นการสอนแบบ “มุขปาฐะ” (oral communication) จนก้าวเข้าสู่ยุคที่เริ่มมีการจดบันทึก ทำให้เกิดตำราอาหาร (written communication) การเปลี่ยนแปลงของการสื่อสารในรูปแบบนี้ส่งผลต่อ ความยั่งยืนของความรู้ที่เกี่ยวข้องกับถนอมอาหาร และสุดท้าย การสื่อสารได้ พัฒนาไปสู่ยุคการสื่อสารมวลชน (mass communication) โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การมีสื่อโทรทัศน์ที่มีทั้งภาพและเสียง กลายเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมการ บริโภค ประกอบกับการกระตุ้นเศรษฐกิจในยุคนี้ ซึ่งก่อให้เกิดทั้งการผลิตและ การบริโภคที่มีปริมาณมากๆ นำมาสู่ที่มาของปัญหาขยะจากอาหาร ในยุคดังกล่าว จึงเห็นภาพของการส่งเสริมการบริโภคอย่างไร้ขีดจำกัดมากกว่าการสื่อสารเพื่อ การป้องกัน หรือจัดการอาหารเหลือทิ้ง และสุดท้าย การเข้าสู่ยุคของการสื่อสาร ที่ทุกคนสามารถสร้างสรรค์เนื้อหาและเข้าถึงช่องทางการสื่อสารได้ คือ สื่อสังคม ออนไลน์ (social media) เป็นเครื่องมือสำคัญสำหรับชนชั้นกลางในการสื่อสาร เรื่องขยะจากอาหาร ทั้งการเผยแพร่ความรู้ การจัดการขยะจากอาหาร โดยผสม ความรู้ทั้งชุดเก่าและความรู้ทางวิทยาศาสตร์ซึ่งเป็นความรู้สมัยใหม่ มาให้คำ อธิบายและเป็นแนวทางในการจัดการกับขยะจากอาหาร

ผู้วิจัยสรุปได้ว่า เมื่อรูปแบบการผลิตและการบริโภคไม่ได้แยกขาด ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค และการดำรงอยู่ของความเชื่อและการเคารพอาหาร มีความเข้มข้นมากเท่าไร ปัญหาขยะจากอาหารแทบจะไม่เกิดขึ้น ในการสื่อสาร

แบบดั้งเดิมจึงมีส่วนสนับสนุนในการอบรมเพาะสำนึกในเรื่องการเคารพอาหาร มีความสามารถจัดการกับอาหารส่วนเกินได้และไม่เหลือทิ้ง แต่เมื่อเกิดการแยกตัวระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคมากขึ้นเท่าใด ตลอดจนเทคโนโลยีการผลิตที่เพิ่มมากขึ้น ซึ่งสวนทางกับความเชื่อเรื่องการเคารพอาหาร แม้จะดำเนินอยู่แต่ก็มีลักษณะจางๆ จึงทำให้สำนึกเรื่องอาหารและปัญหาขยะจากอาหารมีลักษณะสวนทางกัน ในส่วนของข้อจำกัดในการสื่อสารยุคปัจจุบันเมื่อเทียบกับอดีต จะพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างคนในครอบครัวก็ลดลงตามไปด้วย แม้ว่าสื่อต่างๆ จะทำหน้าที่เติมเต็มความรู้ในเรื่องภูมิปัญญา แต่ลักษณะของความใกล้ชิดผูกพันอาจจะไม่เหมือนกับในอดีต

2. ปัจจัยหนุนเสริมที่ก่อให้เกิดขยะอาหาร นโยบายในการนำไปสู่การแก้ปัญหาและสำนึกนำไปภาคปฏิบัติในการจัดการขยะจากอาหาร

ในหัวข้อนี้เป็นการลงรายละเอียดของ “ปัญหาขยะจากอาหาร” ในยุคปัจจุบัน โดยผลการวิจัยพบว่า

(1) สาเหตุ: การเปลี่ยนแปลงด้านการผลิตอาหารในสังคมไทยในยุคปัจจุบัน คือ ลักษณะการผลิตอาหารในแบบทุนนิยมผู้ผลิต (producer) และผู้บริโภค (consumer) โดยเฉพาะในสังคมเมืองนั้น ถูกแยกออกจากกัน ผู้ผลิตทำหน้าที่ในการผลิตอาหารและป้อนเข้าสู่ระบบตลาด ในขณะที่ผู้บริโภคปลายทางทำหน้าที่ในการซื้อหาเพื่อบริโภค นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงในระบบการผลิตอาหารแบบแยกกันระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภค

(2) ปัจจัยหนุนเสริม: “ขยะอาหาร” เกิดขึ้นได้ในทุกขั้นตอนในระบบทุนนิยม ประกอบกับกลไกทางการตลาดในระบบทุนนิยมนั้นสร้างขยะอาหาร ตั้งแต่กระบวนการผลิต (production) ซึ่งเป็นการผลิตที่เน้นปริมาณมากล้นตลาด และอยู่ภายใต้เกษตรพันธสัญญา การแพร่กระจาย (distribution) การตัดแต่งเพื่อให้ได้มาตรฐานของตลาด การจัดเตรียม (preparation) มีการตัดแต่งก่อนนำไปปรุงหรือการใช้วัตถุดิบไม่คุ้มค่า การบริโภค (consumption) ที่เกินความจำเป็น ตลอดจนถึงขั้นขจัดของเสีย (disposal) ที่ขาดความรู้ความเข้าใจในการจัดการ

(3) นโยบายภาครัฐกับการจัดการปัญหา: การขับเคลื่อนนโยบายสู่แนวทางปฏิบัติของรัฐ ปัจจัยที่ทำให้เกิดการตระหนักและนำไปสู่ภาคปฏิบัติในการจัดการขยะอาหาร การตื่นตัวและตระหนักในเรื่องขยะอาหาร จนนำไปสู่ภาคปฏิบัติการแก้ปัญหาขยะจากอาหารในสังคมไทย โดยมีนโยบายระหว่างประเทศและภายในประเทศเข้ามามีส่วนร่วม ทำให้สังคมไทยเริ่มมีแผนแม่บท และแผนปฏิบัติการในเรื่องการจัดการขยะ ตลอดจนการนำเอาแนวคิดเรื่องความมั่นคงทางอาหารที่มีลักษณะไม่สมดุลมาสร้างความตระหนักให้ประชากรเห็นคุณค่าของอาหารและจัดการกับอาหารให้มีประสิทธิภาพและเหลือทิ้งให้น้อยที่สุด

กล่าวโดยสรุป เมื่อสังคมปรับเปลี่ยนไปตามสมัยการผลิตแบบทุนนิยมได้แยกให้ผู้ผลิตอาหารและผู้บริโภคอาหารเป็นคนละกลุ่มกัน ดังนั้น ความศักดิ์สิทธิ์ ความเชื่อ และสำนึกในเรื่องอาหารมีการเปลี่ยนแปลงไป และระบบทุนนิยมยังได้สร้างขยะอาหารในทุกขั้นตอนของระบบอาหารมนุษย์ ตั้งแต่การผลิตไปจนถึงการบริโภคและการจัดของเสีย ในขณะที่ยุคปัจจุบันเกิดปัจจัยอื่นๆ ที่ทำให้สังคมไทยตื่นตัว (concern) ทั้งเรื่องของการพัฒนาที่ยั่งยืน แนวคิดความมั่นคงทางอาหาร นโยบายระหว่างประเทศและภายในประเทศ ที่ทั้งกดดันและทำให้เกิดการตระหนัก และนำไปสู่ภาคปฏิบัติในการจัดการขยะอาหาร นอกจากนั้น ในเรื่องขยะอาหารก็มีทั้งผู้ที่ได้ประโยชน์และเสียประโยชน์ และกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์นั้นมักจะเป็นกลุ่มที่มีอำนาจทางสังคม ดังนั้นหัวข้อต่อไปจึงเป็นการนำเสนอข้อค้นพบเรื่องการสื่อสารในการจัดการขยะจากอาหารของผู้ที่มีอำนาจน้อยและเป็นผู้เสียประโยชน์จากการเกิดขึ้นของ “ขยะจากอาหาร”

3. การสื่อสาร ต่อสู้ ต่อรอง ในการจัดการขยะจากอาหาร

งานวิจัยได้ข้อค้นพบว่า ปัญหาเรื่องขยะอาหารเป็นการสะท้อน (reflexive) และตั้งคำถามกับตนเองของชนชั้นกลางในการหาทางออกหรือจัดการกับขยะอาหารนั้นอย่างไร โดยชนชั้นกลางถือเป็นกลุ่มที่มีความกังวลและใส่ใจ (concern and caring) กับปัญหานี้มากที่สุดเมื่อเทียบกับชนชั้นอื่นๆ กล่าวคือ ในขณะที่ชนชั้นสูงมีความสามารถในการจัดการขยะอาหารเนื่องจากมีทุนเศรษฐกิจที่ดีกว่า หรือเมื่อเทียบกับชาวไร่ชาวนาที่เป็นผู้ผลิตอาหาร ต่อให้ต้อง

เผชิญกับปัญหาดินฟ้าอากาศ ก็ยังมีอาหารบริโภค แต่ทว่าชนชั้นกลางซึ่งเป็นทั้งชนชั้นที่ไม่สามารถผลิตอาหารได้ด้วยตนเอง และทุนเศรษฐกิจก็มีไม่มากพอเมื่อเทียบกับชนชั้นสูง จึงเป็นที่มาของการตระหนักถึงปัญหานี้มากที่สุด

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ทำการศึกษาทั้งหมด 3 กรณี ได้แก่ (1) รายการสาริตการทำอาหารทางโทรทัศน์ *กิน อยู่ คือ* (2) มูลนิธิสโกลาร์ส ออฟ ซัสทีแนนซ์ ไทยแลนด์ (Scholar of Sustenance – SOS) และ (3) ผู้บริโภคครัวเรือน ซึ่งเป็นตัวแทนของชนชั้นกลาง และถือว่าเป็นชนชั้นที่มีการปรับตัวอย่างมากต่อสถานการณ์ทางสังคมและบริบทรายล้อม ตลอดจนการได้รับการศึกษาที่ดี ทำให้ชนชั้นกลางกับประเด็นเรื่องขยะจากอาหารนั้นมี movement หรือมีการเคลื่อนไหวในประเด็นนี้ชัดเจนกว่าชนชั้นอื่น สำหรับเกณฑ์ในการการคัดเลือกกรณีศึกษา ได้แก่ (1) กรณีศึกษาทั้ง 3 กรณีมี (ก) ทุนความรู้ ทั้งชุดความรู้แบบดั้งเดิมคือภูมิปัญญา และชุดความรู้ใหม่ที่ได้จากการสะสมจากสถาบันการศึกษาและสถาบันอื่นๆ (ข) ทุนเศรษฐกิจ เช่น การมีพื้นที่หรือบริเวณบ้านในการจัดการขยะอาหาร (ค) ทุนการสื่อสาร เช่น ความสามารถในการสื่อสาร การมีช่องทางในการสื่อสาร และการเลือกใช้กลยุทธ์ทางการสื่อสารอย่างเหมาะสม (ง) ทุนสังคมและทุนสัญลักษณ์ มาใช้ในการจัดการกับขยะจากอาหาร (2) การมีภาคปฏิบัติการในการจัดการขยะจากอาหารภายใต้บริบทของตนเองที่ชัดเจน เช่น รายการ *กิน อยู่ คือ* ได้นำเสนอการจัดการผ่านการสาริตการทำอาหารโดยอาศัยทุนความรู้แบบดั้งเดิมและสมัยใหม่มาผสมผสานกัน มูลนิธิ SOS ได้ปฏิบัติการจัดการกับอาหารส่วนเกินของภาคอุตสาหกรรมอาหาร และภาคครัวเรือนมีปฏิบัติการในการจัดการอาหารภายในครัวเรือนของตนเอง (3) การมีสำนึกในการจัดการกับขยะจากอาหารโดยเริ่มต้นจากตนเอง โดยอาศัยพื้นที่ของตนเองจัดการขยะจากอาหาร

การสื่อสารและการจัดการขยะอาหารในแต่ละขั้นตอนระบบอาหารของมนุษย์ (human food system) ตั้งแต่การผลิต การแพร่กระจาย การจัดเตรียมการบริโภค และการขจัดของเสีย มีความแตกต่างกันดังนี้

(1) บริบทและเงื่อนไขทางสังคมของทั้ง 3 กรณีศึกษา

บริบทและเงื่อนไขทางสังคมที่เปลี่ยนไปจากอดีต นำไปสู่การสื่อสารเพื่อการต่อสู้และต่อรองกับระบบทุนนิยมและกลุ่มที่ได้รับผลประโยชน์ในการจัดการขยะ ซึ่งทั้ง 3 กรณีศึกษามีบทบาทในการสื่อสารที่แตกต่างกัน กล่าวคือ **รายการกิน อยู่ คือ** เป็นรายการสาธิตการทำอาหารทางโทรทัศน์ ซึ่งมีข้อเด่นในเรื่องของการขยายความรู้เรื่องการทำอาหาร ผ่านสื่อภาพและเสียง (visual and audio medium) สามารถสื่อสารเรื่องอาหารและขยะอาหารไปถึงผู้ชมได้ในวงกว้าง และด้วยเทคนิคการผลิตที่มีความซับซ้อน ทำให้เกิดข้อได้เปรียบในเรื่องการร่นระยะเวลา ผู้ชมสามารถมองเห็นผลลัพธ์จากการลดขยะจากห้องครัวได้ภายในระยะเวลาอันรวดเร็ว แม้ว่าจะเป็นรายการสาธิตการทำอาหาร แต่ยังสามารถนำเสนอเนื้อหาและสาธิตให้เห็นว่า การจัดการกับอาหารก่อนที่จะกลายเป็นขยะอินทรีย์และทิ้งไปนั้นสามารถทำได้จริง แต่ในขณะเดียวกัน การรับรู้และการตระหนัก แม้ว่าจะอยู่ในวงกว้าง แต่ยังเป็นระดับปัจเจกบุคคล (individual) ภายในครัวเรือนเท่านั้น

ในขณะที่ **มูลนิธิ SOS** มองปัญหาเรื่องขยะอาหารในภาพรวมในระดับที่ใหญ่กว่า (macro level) มีศักยภาพในเรื่องการจัดการอาหารส่วนเกินในระดับที่ใหญ่กว่า ผ่านระบบกฎเกณฑ์ที่อาศัยทุนความรู้ โดยเฉพาะความรู้ในการจัดการ “อาหารส่วนเกิน” มีทุนสังคมและทุนสัญลักษณ์ ทำให้เป็นที่น่าเชื่อถือ จึงสามารถจัดการกับอาหารส่วนเกินได้มากกว่าระดับปัจเจก มีกลยุทธ์การสื่อสารที่หลากหลายไปยังกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้

ผู้บริโภครีไซเคิล อยู่ในระดับเล็กที่สุดจาก 3 กรณีศึกษา ซึ่งในระดับครัวเรือนเป็นการจัดการในระดับปัจเจกในพื้นที่เล็กๆ ภายในบ้านของตนเอง และแม้จะเป็นพื้นที่เล็กๆ แต่ก็แสดงให้เห็นถึงการจัดการขยะอาหารผ่านทั้งภาคปฏิบัติการ (practice) ที่เป็นรูปธรรมที่ผ่านการทดลอง และหาแนวทางที่เหมาะสมตามความสะดวกและความเป็นไปได้ที่จะสามารถจัดการได้

จากการจัดการขยะจากอาหารของทั้ง 3 กรณีศึกษา ข้อค้นพบที่จะนำไปสู่การจัดการกับขยะจากอาหาร คือ การมี “สำนึกที่จะต่อสู้” และมีการใช้ทุน (capital) หลายๆ ด้าน ทั้งทุนความรู้ (knowledge capital) ทุนวัฒนธรรม (cultural capital) ทุนเศรษฐกิจ (economic capital) ทุนสังคม (social capital) ทุนสัญลักษณ์ (symbolic capital) ตลอดจนทุนการสื่อสาร (communication capital)

(2) มิติที่มีความสัมพันธ์กับการจัดการขยะอาหาร

มิติที่มีความสัมพันธ์กับขยะอาหารทั้ง 3 กรณี พบว่า มีมุมมองต่อขยะอาหารที่เหมือนกันคือ “ขยะ” ไม่ได้เป็นเพียงแค่วัตถุที่รอให้กำจัดหรือฝังกลบไปเท่านั้น แต่ขยะอาหารกลับมีความเกี่ยวข้องและสัมพันธ์กับมิติต่างๆ ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 มิติต่างๆ ในสังคมที่มีความสัมพันธ์กับขยะอาหาร

จากแผนภาพสามารถอธิบายในเรื่องมิติต่างๆ ที่มีความสัมพันธ์กับขยะอาหาร จากกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณีได้ว่า “ขยะอาหาร” นั้นไม่ได้แยกส่วนไปจากมิติอื่นๆ ในสังคม โดย (1) **มิติทางภูมิปัญญา** คือ การนำเอาทุนความรู้ชุดเดิมในเรื่องการถนอมอาหาร ทั้งรูปแบบการหมัก ดอง ตากแห้ง ล้วนแต่เป็นรูปแบบการจัดการอาหารเพื่อป้องกัน (prevent) ไม่ให้อาหารเสีย หรือยืดอายุอาหาร (2) **มิติวัฒนธรรมความเชื่อ** เป็นกลไกที่สำคัญในการป้องกันการกินทิ้งกินขว้าง และความเชื่อได้ถูกปรับเปลี่ยนไปตามยุคสมัย จากเดิมอาศัยความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ แต่ในปัจจุบันแม้ว่าความเชื่อนั้นจะเลือนลางไปตามสภาพสังคมที่ชนชั้นกลางดำรงชีวิตอยู่ แต่ก็ได้ย้อนกลับไปทำความเข้าใจกับ human food system ทั้งระบบ ให้เห็นอกเห็นใจคนที่ทำหน้าที่ในการปลูกข้าวว่าได้มาอย่างยากลำบาก ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งที่น่ามาใช้ในการป้องกันไม่ให้เกิดขยะอาหาร (3) **มิติผู้ผลิตและผู้บริโภค** เป็นการมองย้อนกลับไปในเรื่องความสัมพันธ์ และทำความเข้าใจเกี่ยวกับระบบอาหารในภาพรวม ตั้งแต่แหล่งผลิต ผู้ผลิต เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคผ่านกลไก เช่น ตลาดอินทรีย์ ที่ตลาดโดยทั่วไปหรือในซูเปอร์มาร์เก็ตไม่สามารถทำได้ เนื่องจากการที่ผู้ผลิตและผู้บริโภคได้มาพบกันทำให้อาหารมีความหมายมากยิ่งขึ้น ผู้บริโภคได้รู้ที่มา และผู้ผลิตเองก็ตระหนักว่าต้องผลิตอาหารเพื่อเป็นอาหาร ไม่ใช่ผลิตอาหารเพื่อเป็นสินค้าเท่านั้น (4) **มิติสังคม** อาหารสามารถเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกัน แต่การจัดการ “อาหารส่วนเกิน” (food surplus) ของมูลนิธิ SOS ทำให้เห็นมิติทางสังคม และขยายขอบเขตไปไกลกว่านั้น เนื่องจากผู้ให้และผู้รับนั้นไม่รู้จักกัน การแบ่งปันอาหารโดยเฉพาะอย่างยิ่งการมีมูลนิธิฯ เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรต่างๆ กับชุมชน หรือการที่คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมทั้งการกระจายอาหารและทำอาหารร่วมกัน ทำให้คนในชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กันมากยิ่งขึ้น (5) **มิติเศรษฐกิจ** ในมิตินี้ หากลดการสูญเสียอาหารหรือทิ้งอาหารได้จะได้ประโยชน์ทั้งเศรษฐกิจครัวเรือนที่สามารถประหยัดค่าใช้จ่าย และการประหยัดทรัพยากรในการจัดการขยะอาหาร ในที่นี้รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติ

เช่น น้ำ และดิน (6) **มิติวิทยาศาสตร์** ปัญหาขยะอาหารต้องการความรู้ชุดวิทยาศาสตร์ในการเปรียบเทียบและการให้ข้อมูลเชิงประจักษ์ วัดได้ เปรียบเทียบได้ ต้องอาศัยหลักการและความรู้ การอธิบายด้วยวิทยาศาสตร์จะสามารถทำให้เกิดความเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาขยะอาหารได้อย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับชนชั้นกลางที่ต้องการข้อมูลมาสนับสนุนในการสร้างความเข้าใจ (7) **มิติสุขอนามัย** เป็นการบริหารจัดการอาหารเพื่อไม่ให้เหลือทิ้ง ซึ่งเป็นการป้องกัน (prevention) โดยมิติของสุขอนามัยเป็นมิติที่ชนชั้นกลางให้ความสำคัญอย่างมาก เริ่มต้นตั้งแต่การบริโภคอาหารสดใหม่ในแต่ละวันเพื่อป้องกันการเกิดขยะจากอาหารโดยไม่ต้องเก็บอาหาร นอกจากจะทำให้ลดปริมาณขยะของอาหารแล้ว ความเชื่อในเรื่องของการบริโภคอาหารสดใหม่ยังป้องกันการเกิดความเสียหายของอาหารที่จะหมดอายุ ในมิตินี้ยังรวมไปถึงการแยกขยะจากอาหารกับขยะอื่นๆ เพื่อป้องกันการหมักหมมของเชื้อโรค (8) **มิติเรื่องสิ่งแวดล้อม** เป็นมิติที่มีส่วนสัมพันธ์กับเรื่องขยะอาหาร แต่ต้องอาศัยหลักการทางวิทยาศาสตร์มาอธิบายอย่างเป็นเหตุเป็นผล การลดปัญหาเรื่องขยะอาหารเท่ากับเป็นการช่วยเหลือสิ่งแวดล้อม (9) **มิติความมั่นคงทางอาหาร** ซึ่งเป็นปัญหาที่ชนชั้นกลางกำลังเผชิญอยู่ ปัญหาขยะอาหารทำให้ชนชั้นกลางไม่แน่ใจในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร ยังขยับความหมายไปจนถึงอาหารที่ได้มานั้นมีคุณภาพ และเพียงพอที่จะดำรงชีพในอนาคตได้หรือไม่

(3) กลยุทธ์การสื่อสารในการจัดการขยะจากอาหารของกรณีศึกษา ทั้ง 3 กรณี

ภาพที่ 5 แสดงกลยุทธ์การสื่อสารในการจัดการสื่อสารขยะจากอาหาร

จากภาพที่ 5 กลยุทธ์ที่ใช้สำหรับการสื่อสารในการจัดการขยะจากอาหารของกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณี จะพบว่า ทั้ง 3 กรณีมีการใช้กลยุทธ์ที่เหมือนกันและแตกต่างกันไป ขึ้นอยู่กับกลุ่มเป้าหมายที่ต้องการจะสื่อสาร โดยสามารถสรุปกลยุทธ์ได้ทั้งหมด 13 กลยุทธ์ดังนี้ (1) กลยุทธ์การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (stakeholder analysis) เนื่องจากขยะจากอาหารมีส่วนสัมพันธ์กับหลายกลุ่ม การศึกษาผู้ที่มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างรอบด้านและครบทุกส่วน จะทำให้การสื่อสารได้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย (2) กลยุทธ์การใช้สื่อบุคคล (personal media) กลยุทธ์นี้ยังรวมไปถึงการใช้บุคคลต้นแบบ (role model) และผู้นำการ

เปลี่ยนแปลง (change agent) เช่น รายการทางโทรทัศน์ *กิน อยู่ คือ* ในการนำเสนอข้อมูลต่างๆ เพื่อสร้างความน่าเชื่อถือ หรือมูลนิธิ SOS มีการนำเสนอบุคคลต้นแบบในการจัดการกับขยะจากอาหาร และการใช้สื่อบุคคลในระดับครัวเรือน ซึ่งเป็นข้อได้เปรียบในแง่ความใกล้ชิด (3) **กลยุทธ์การเลือกสารและสื่อ (message selection & design)** เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายในการสื่อสารมีหลายกลุ่ม สารและสื่อที่จะนำไปใช้ในการสื่อสารนั้นจำเป็นต้องมีการออกแบบให้เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมาย โดยกลยุทธ์นี้ทั้งรายการ *กิน อยู่ คือ* และมูลนิธิ SOS นำมาใช้ ด้วยเหตุผลที่ว่า สื่อของมูลนิธิฯ นั้นมีความหลากหลาย จึงจำเป็นต้องกำหนดเนื้อหาสารให้เหมาะสมกับสื่อและกลุ่มเป้าหมาย (4) **กลยุทธ์การกำหนดวาระข่าวสาร (agenda setting)** เป็นการกำหนดแนวทางการสื่อสารตามวาระโอกาสต่างๆ เพื่อให้การสื่อสารมีประสิทธิภาพ โดยส่วนใหญ่จะพบว่าการกำหนดวาระการนำเสนอข้อมูลนั้น มูลนิธิ SOS และรายการ *กิน อยู่ คือ* จะนำเสนอตามวันสำคัญ หรือเป็นไปตามกระแสสังคมตลอดจนการเปลี่ยนแปลงในเรื่องของกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ที่จะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงด้านสิ่งแวดล้อมหรืออาหารส่วนเกิน (5) **กลยุทธ์การประชาสัมพันธ์ (public relations)** เป็นกลยุทธ์ที่เปรียบเสมือนการแจ้งข้อมูลข่าวสารของกิจกรรมและเพื่อแนะนำให้กลุ่มเป้าหมายรู้จักองค์กร โดยเฉพาะอย่างยิ่งมูลนิธิ SOS มีความจำเป็นในเรื่องการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและภารกิจขององค์กร ตลอดจนการประชาสัมพันธ์เพื่อหาแนวร่วมในการบริจาคอาหารและกิจกรรมอื่นๆ ขององค์กร (6) **กลยุทธ์การรณรงค์ (campaign)** โดยกลยุทธ์นี้จะพบว่า ต้องสื่อสารภายในระยะเวลาหรือช่วงเวลาใดเวลาหนึ่งเพื่อระดมทรัพยากรต่างๆ เพื่อนำไปบริจาคหรือส่งมอบต่อไปยังบุคคลที่ต้องการ (7) **กลยุทธ์การใช้สื่อผสม (mixed media)** เงื่อนไขของกลยุทธ์นี้ต้องมีสื่อที่มีปริมาณที่มากพอ และแต่ละสื่อนั้นมีหน้าที่ในการสื่อสารที่แตกต่างกันไป ดังนั้นกลยุทธ์นี้จึงเป็นกลยุทธ์ที่มูลนิธิ SOS ใช้มากที่สุด เนื่องจากต้องระดมสื่อในการเผยแพร่ข้อมูลกิจกรรมของมูลนิธิฯ ในการสื่อสารที่กระจายตัวและเป็นวงกว้าง (8) **กลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วม (participatory communication)** ในการสื่อสารเรื่องขยะจากอาหารหรือการจัดการกับอาหาร

ส่วนเกิน (food surplus) ต้องอาศัยความร่วมมือจากหลายภาคส่วน การสร้างการมีส่วนร่วมจะทำให้การดำเนินกิจกรรมหรือโครงการมีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

(9) กลยุทธ์การนำเสนอความเสี่ยง (risk communication) จากข้อค้นพบในงานวิจัยนี้ รายการ *กิน อยู่ คือ* ได้ใช้กลยุทธ์สื่อสารความเสี่ยงมานำเสนอในการชักจูงใจให้คนหันกลับมาทบทวน และพิจารณาถึงความเสี่ยงที่จะเกิดขึ้นทั้งในเรื่องความมั่นคงทางอาหารและสิ่งปนเปื้อนในอาหาร ที่มาพร้อมกับสิ่งแวดล้อมที่เป็นมลพิษ

(10) กลยุทธ์การโน้มน้าวใจ (persuasion) โดยกลยุทธ์นี้เป็นการใช้เพื่อโน้มน้าวให้กลุ่มเป้าหมายเกิดความสนใจและตระหนักต่อผลกระทบเรื่องขยะจากอาหาร และปรับเปลี่ยนพฤติกรรมในการจัดการกับขยะจากอาหาร

(11) กลยุทธ์การแสวงหาข้อมูลและแบ่งปันข้อมูล (information seeking & sharing) ในการจัดการขยะจากอาหารโดยเฉพาะภาคครัวเรือนที่อาจจะมีชุดความรู้ไม่มากพอ ดังนั้นจึงมีการสืบค้นข้อมูลและแบ่งปันข้อมูลชุดความรู้จากคนใกล้ชิดและชุมชนออนไลน์ โดยชุดความรู้ที่เกิดขึ้นนำไปสู่ภาคปฏิบัติการของครัวเรือนในการจัดการกับขยะอาหาร

(12) กลยุทธ์การต่อรอง (negotiation) เป็นกลยุทธ์ที่ไม่ต้องการปะทะหรือปฏิเสธกับระบบทุนนิยมที่กำลังเผชิญอยู่ แต่ต่อรองเพื่อให้สามารถดำรงอยู่ได้ภายใต้วิถีของระบบทุนนิยมหรืออุตสาหกรรมอาหาร และ

(13) กลยุทธ์เรียกร้องผ่านสื่อ (media advocacy) โดยกลยุทธ์นี้มูลนิธิ SOS ใช้เพื่อเรียกร้องให้มีกฎหมายสำหรับผู้ที่ทำหน้าที่ในการรับบริจาค เพื่อป้องกันการถูกฟ้องร้องซึ่งเป็นไปตามหลักสากลซึ่งอาจจะยังไม่มีผลในเวลาอันใกล้นี้ แต่ก็ถือได้ว่า เป็นกลยุทธ์ที่อาจจะนำมาสู่ข้อเรียกร้องในการจัดการขยะจากอาหารในประเทศไทยในอนาคต

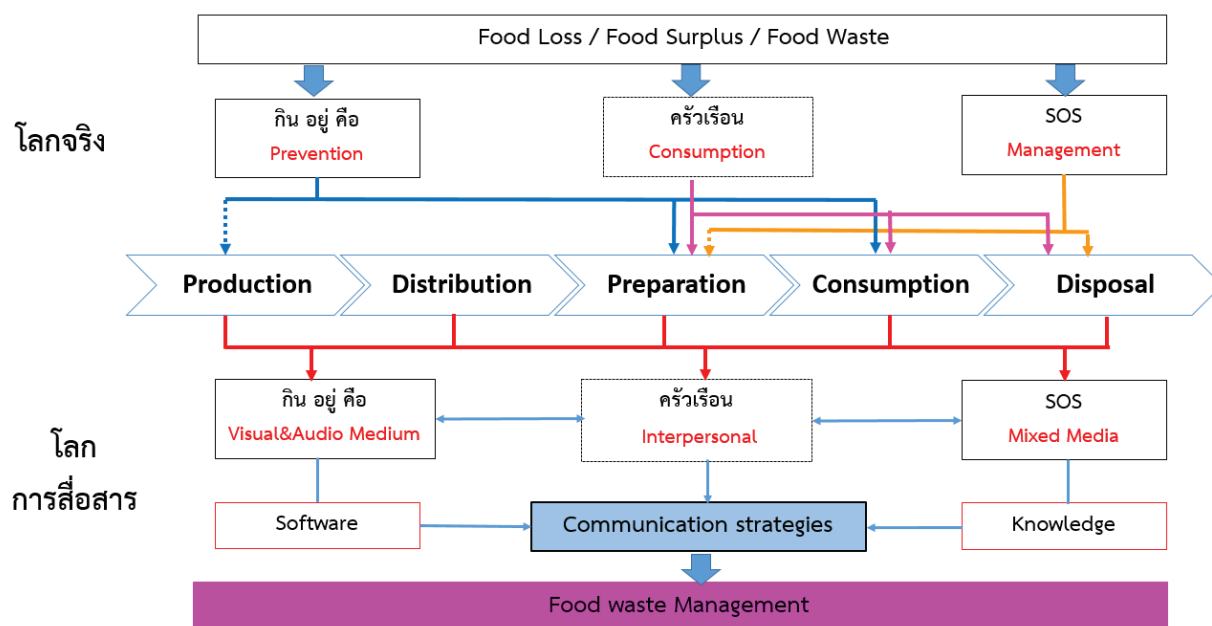
จากกลยุทธ์ทั้งหมดข้างต้นในการสื่อสารเพื่อการเผยแพร่ข้อมูล กิจกรรมเพื่อเป็นแนวทางในการขับเคลื่อนให้สังคมตระหนักในเรื่องการจัดการขยะจากอาหาร การใช้กลยุทธ์ต่างๆ เหล่านี้เป็นไปตามบริบทของกลุ่มตัวอย่าง เช่น กรณีที่เป็นองค์กรอย่างมูลนิธิ SOS ซึ่งเป็นองค์กรที่ถือกำเนิดมาจากต่างชาติ และอาศัยหลักการการจัดการขยะจากอาหารแบบสากลจึงต้องอาศัยหลายๆ กลยุทธ์

เพื่อที่จะขับเคลื่อนแนวคิดและแนวปฏิบัติที่ถูกต้องให้กับกลุ่มเป้าหมาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งกลุ่มชนชั้นกลางที่เป็นกลุ่มเป้าหมายหลัก ในขณะที่รายการ *กิน อยู่ คือ* ที่มีบริบทการสื่อสารอยู่ในสื่อโทรทัศน์ ดังนั้นการเลือกใช้กลยุทธ์การสื่อสารที่เหมาะสมกับสถานการณ์และกลุ่มเป้าหมาย ส่วนภาคครัวเรือนนั้นอาศัยกลยุทธ์การสื่อสารที่มีลักษณะใกล้ชิด เช่น การใช้สื่อบุคคลในการจัดการขยะจากอาหารในบ้าน เป็นต้น

(4) การสื่อสารการจัดการขยะอาหารโดยอาศัยทุน (capital) ของกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณี

สรุปข้อค้นพบในเรื่องการสื่อสารเพื่อการจัดการขยะอาหารของกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณีนี้ พบว่า ต้องอาศัยทุน (capital) ที่หลากหลายรูปแบบ ซึ่งสามารถอธิบายเป็นลำดับได้ดังภาพที่ 6

ภาพที่ 6 แสดงการจัดการขยะอาหารในโลกความเป็นจริงและโลกของการสื่อสาร

(4.1) การวิเคราะห์ปัญหาขยะอาหาร ทั้ง 3 กรณีมีการวิเคราะห์ปัญหาหรือมีมุมมองต่อปัญหาของขยะอาหารที่แตกต่างกัน ทำให้การจัดการกับปัญหาแตกต่างกันไปด้วย โดยรายการ *กิน อยู่ คือ* เป็นประเภท (genre) ของรายการอาหารทางโทรทัศน์ ที่มีชนบ (convention) คือ การสาธิต (การทำอาหาร) แต่ในขณะเดียวกันก็เปิดโอกาสให้นำเสนอหรือสอดแทรกประเด็นอื่น (invention) ได้เช่นกัน ดังนั้น รายการ *กิน อยู่ คือ* จึงมีการนำเสนอประเด็น “ความมั่นคงทางอาหาร” ในรายการทำอาหารไปพร้อมๆ กัน ซึ่งเป็นจุดเด่นของรายการนี้ อย่างไรก็ตาม ในการวิเคราะห์ปัญหาขยะอาหารนั้น รายการ *กิน อยู่ คือ* ยังมองปัญหาในระดับปัจเจก ดังนั้น หากลดปัญหาหรือการไม่สร้างปัญหาตั้งแต่ระดับครัวเรือน โดยอาศัยทุนความรู้เรื่อง (knowledge capital) การทำอาหารมาจัดการอาหารก่อนที่จะกลายเป็นขยะ ก็จะสามารถลดการเกิดขยะจากอาหารได้ในที่สุด

ในขณะที่มูลนิธิ SOS นั้นมองปัญหาขยะในระดับภาพรวม กล่าวคือ ในกรณีของอาหารส่วนเกินที่เกิดขึ้นจากภาคธุรกิจอาหารหรืออุตสาหกรรมอาหารนั้น การที่จะต้องเข้าไปจัดการกับอาหารส่วนเกินเหล่านั้นต้องกระทำผ่านองค์กรที่มีความน่าเชื่อถือ โดยอาศัยทุนความรู้ (knowledge capital) เรื่องการจัดการขยะ ทุนสังคม (social capital) ในการขยายเครือข่าย และทุนสัญลักษณ์ (symbolic capital) ที่จะนำไปสู่ความน่าเชื่อถือและสร้างความชอบธรรมให้กับองค์กร

ในขณะที่ภาคครัวเรือนซึ่งเป็นลักษณะการจัดการขยะอาหารแบบปัจเจก และใช้พื้นที่การสื่อสารที่อยู่ภายในครัวเรือนในการจัดการขยะอาหารในชีวิตประจำวัน โดยกรณีศึกษาภาคครัวเรือนนี้จะพบเรื่องการใช้ทุนความรู้ (knowledge capital) แบบที่สะสมมาตั้งแต่อดีต ผ่านการอบรมบ่มเพาะในครัวเรือน และยังอยู่ในพื้นที่ของตนเอง จัดการกับตนเองบนฐานความเชื่อ หากเราสามารถจัดการตัวเองได้ สังคมก็จะดีขึ้นตาม

(4.2) โลกกายภาพของขยะอาหาร หรือโลกความเป็นจริงของขยะอาหาร จากกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณี จะมีความแตกต่างกันเรื่องการบริหาร

จัดการ จากภาพที่ 6 จะพบว่า ในกรณีของรายการ *กิน อยู่ คือ* ที่มองปัญหาเรื่องขยะอาหารในระดับปัจเจก ต้องแก้ไขและจัดการในระดับปัจเจกด้วยเช่นกัน ดังนั้นกระบวนการจัดการจึงเน้นที่การป้องกัน (prevention) ตั้งแต่ขั้นตอนการผลิต (production) ขั้นตอนการจัดเตรียมหรือการปรุงอาหาร (preparation) ไปจนถึงขั้นตอนการบริโภค (consumption) ผ่านการสาธิตการจัดการอาหารก่อนที่จะกลายเป็นขยะอินทรีย์ โดยอาศัยทุนความรู้เรื่องอาหารของผู้ดำเนินรายการที่มีทุนสังคมและทุนสัญลักษณ์ในการสร้างความน่าเชื่อถือและความชอบธรรมในการสื่อสารกับการจัดการอาหารเหล่านั้น ในรูปแบบการสาธิตเพื่อให้ผู้ชมได้เห็นว่า การจัดการเรื่องอาหารนั้นสามารถจัดการได้ ก่อนที่จะกลายเป็นปัญหาขยะอาหารและกลายเป็นปัญหาสิ่งแวดล้อมในที่สุด

ในขณะที่มูลนิธิ SOS มองปัญหาขยะอาหารในระดับที่ใหญ่กว่า และใช้ทุนความรู้ที่มีอยู่ในการจัดการขยะอาหารหรืออาหารส่วนเกินอย่างเป็นระบบ ซึ่งอยู่ในขั้นการจัดการอาหารส่วนเกินก่อนที่จะกลายเป็นขยะอาหารและในขั้นขจัดของเสีย (disposal) และเนื่องจากการเป็นองค์กรที่จดทะเบียนเป็นมูลนิธิไม่แสวงหากำไร มีลักษณะเป็นองค์กรต่างชาติ (international organization) ตลอดจนมีภารกิจและพันธกิจในการจัดการขยะอาหาร โดยเฉพาะการมีทุนทางสังคมและทุนสัญลักษณ์ที่มีศักยภาพขยะอาหารได้มากกว่า ผ่านกิจกรรมและการสื่อสารอย่างเป็นระบบ

ในส่วนของภาคครัวเรือนกับปัญหาขยะอาหารนั้นเป็นส่วนที่เล็กที่สุด แต่ก็สร้างผลกระทบมากที่สุด ภาคครัวเรือนจึงเป็นการจัดการขยะอาหารที่เริ่มต้นจากจุดเล็กๆ ในพื้นที่ของตนเอง โดยมีความพยายามในการจัดการขยะอาหารด้วยตนเอง เพื่อที่จะทำให้ขยะอาหารออกสู่ภายนอกบ้านให้น้อยที่สุดเท่าที่จะทำได้ ผ่านภาคปฏิบัติการที่พิสูจน์แล้วว่า สามารถจัดการได้จริงภายใต้เงื่อนไขบางอย่าง เช่น การมีพื้นที่ในการจัดการขยะอาหาร

การมีมุมมองของปัญหาทั้ง 3 กรณีศึกษาที่จัดการขยะอาหารนั้น จะเห็นได้ว่า มีความแตกต่างกัน ดังนั้นการจัดการกับขยะอาหารจึงมีวิธีการที่แตกต่างกัน กรณีของรายการ *กิน อยู่ คือ* เน้นไปที่การสื่อสารกับปัจเจกในการ

จัดการขยะอาหาร โดยเสนอวิธีป้องกันไม่ให้เกิดปัญหา (prevention) ตั้งแต่ขั้นตอนการจัดเตรียม (preparation) การบริโภค (consumption) โดยให้เหลือทิ้งน้อยที่สุด (disposal) และย้อนกลับไปถึงการนำขยะอินทรีย์เหล่านั้นมาทำเป็นปุ๋ยสำหรับปลูกพืชผลอีกครั้ง (production) ในขณะที่มูลนิธิ SOS เข้ามาจัดการกับขยะจากอาหารโดยตรง ดังนั้นในส่วนของมูลนิธิฯ จะเข้ามาจัดการในขั้นตอนสุดท้ายของระบบอาหารมนุษย์ (human food system) คือในขั้นขจัดของเสีย (disposal) เป็นหลัก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเข้าไปจัดการกับอุตสาหกรรมอาหาร ในขณะที่ภาคครัวเรือนนั้นมีการจัดการขยะอาหาร ตั้งแต่การป้องกันไม่ให้เกิดขยะอาหารในขั้นบริโภค (consumption) โดยการบริโภคอาหารให้หมด และขั้นตอนการขจัดของเสีย (disposal) ที่เริ่มจากการแยกขยะอินทรีย์ออกจากขยะทั่วไป จัดการกับเศษอาหารเหลือทิ้งโดยการนำไปหมักปุ๋ย และสุดท้ายนำไปใช้ประโยชน์ เท่ากับว่าสามารถจัดการกับเศษอาหารได้อย่างสมบูรณ์ และพิสูจน์ให้เห็นว่าสามารถปฏิบัติได้จริง

(4.3) โลกของการสื่อสาร การสื่อสารเข้าไปมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลง กล่าวคือ รายการ *กิน อยู่ คือ* ที่มีกลุ่มเป้าหมายเป็นชนชั้นกลางที่ส่วนใหญ่จะอยู่ในฐานะผู้บริโภคในระบบอาหารของมนุษย์ และมีความรู้ในเรื่องการปรุงหรือการจัดเตรียม แต่ยังขาดความรู้ในเรื่องที่สำคัญอย่างขั้นตอนการขจัดของเสีย ดังนั้นการที่รายการ *กิน อยู่ คือ* ได้อาศัยกลยุทธ์การสื่อสารนั้นจึงมีเป้าหมายในการเปลี่ยนแปลงจิตสำนึกของคน โดยให้หันกลับไปพิจารณาอาหารในทุกขั้นตอน เพื่อที่จะป้องกันและลดปริมาณการเกิดของขยะอาหารให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้

ในขณะที่มูลนิธิ SOS ที่มีทุนความรู้ (knowledge) ในเรื่องของการจัดการขยะอาหาร หรือการแปลงอาหารส่วนเกินก่อนที่จะกลายเป็นขยะอาหารให้เป็นอาหารสำหรับคนที่ต้องการ โดยอาศัยความรู้ทั้งทางด้านวิทยาศาสตร์อาหาร และความรู้ในเรื่องของการจัดการขยะ นอกจากนั้น การให้ความหมายใหม่ของขยะอาหารให้กลายเป็นเพียง “อาหารส่วนเกิน” ที่เหลือจากความต้องการของภาคอุตสาหกรรมอาหาร

ในส่วนภาคครัวเรือนนั้น ความรู้เรื่องจัดการขยะอาหารเป็นเรื่องใหม่ของคนชั้นกลาง ดังนั้นการแสวงหาความรู้ใหม่ (information seeking) รวมทั้งการจัดการขยะอาหารจึงยังอยู่ในขั้นตอนของการทดลองผิดถูก และหาแนวทางที่เหมาะสมและมีลักษณะเฉพาะในแต่ละบ้าน ในโลกของการสื่อสารในภาคครัวเรือนนี้จึงมีกลยุทธ์การสื่อสารที่อาศัยความใกล้ชิดของคนในครอบครัวและการสร้างความหมายของขยะอาหารว่า ไม่ใช่เรื่องที่เป็น “ปัญหา” หากจัดการมันได้

ข้อค้นพบอีกประการหนึ่งที่สำคัญสำหรับการสื่อสารเพื่อการจัดการขยะอาหารในสังคมไทย และถือเป็นจุดร่วมที่สำคัญของกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณี คือ การใช้พลังของทุน (capital) ในการจัดการกับขยะอาหาร เนื่องจากกรณีศึกษาเป็นกลุ่มชนชั้นกลาง (middle class) ที่เป็นชนชั้นซึ่งไม่มีต้นทุนมากเหมือนกันชนชั้นอื่นในสังคม เช่น ชนชั้นสูง หรือชนชั้นชานา ดังนั้นจึงจำเป็นต้องอาศัยทุนหลากหลายรูปแบบในการจัดการ ได้แก่

- ทุนวัฒนธรรม (cultural capital) ทุนความรู้ (knowledge capital) เนื่องจากบริบททางสังคมที่เปลี่ยนไป การจัดการขยะอาหารของคนชั้นกลางจึงอาศัยการผสมผสานระหว่างชุดความรู้แบบใหม่และแบบเก่าเข้าด้วยกัน จะใช้เพียงชุดใดชุดหนึ่งไม่ได้ กล่าวคือ ขยะจากอาหารเปลี่ยนโฉมหน้าไปจากสังคมไทยแบบดั้งเดิมที่มีเพียงเศษอาหาร แต่ปัจจุบันนอกจากเศษอาหารแล้วยังมีขยะที่มาจากบรรจุภัณฑ์จากอาหารที่ต้องจัดการอย่างถูกวิธีด้วยเช่นกัน ดังนั้นในชุดความรู้เก่าเรื่องการป้องกัน (prevention) เช่น การถนอมอาหารก็ยังคงต้องกลับไปใช้ ในขณะเดียวกัน ชุดความรู้ใหม่เกี่ยวกับการจัดการให้ถูกวิธีก็มีความจำเป็น หรือการเปลี่ยนโฉมของสังคมยุคใหม่ที่อาศัยอยู่ในเมือง ชุดความรู้ในการทำปุ๋ยหมัก จึงเป็นความรู้ใหม่ที่จะต้องมีการแสวงหาอย่างต่อเนื่องเช่นกัน

- ทุนเศรษฐกิจ (economic capital) เป็นทุนที่มีความจำเป็นต่อการจัดการกับขยะอาหารอย่างมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งภาคปฏิบัติการ (practice) ของชนชั้นกลางกลุ่มครัวเรือน นอกจากมีความรู้แล้ว ยังต้องมีพื้นที่ (บริเวณบ้าน)

ในการจัดการกับขยะอาหาร ตั้งแต่การแยกขยะที่อาจจะต้องลงทุนในการซื้ออุปกรณ์ ไปจนถึงการหมักปุ๋ยต้องอาศัยพื้นที่

- **ทุนสังคม (social capital)** การใช้ทุนประเภทนี้จะปรากฏอยู่ในการทำงานแบบองค์กรอย่างมูลนิธิ SOS ที่ต้องอาศัยทุนดังกล่าวในการหาเครือข่ายหรือแน่วร่วมในการขอรับบริจาคอาหารจากภาคอุตสาหกรรมอาหาร และนำส่งต่อไปยังผู้ที่ต้องการ ดังนั้นการเป็นหน่วยงานในระดับนานาชาติจึงเป็นข้อได้เปรียบในการใช้ทุนสังคมระดมเครือข่าย และพลังในการขับเคลื่อนองค์กร

- **ทุนสัญลักษณ์ (symbolic)** ในบางกรณีศึกษา เช่น มูลนิธิ SOS และรายการ *กิน อยู่ คือ* มีความจำเป็นในการใช้ทุนประเภทนี้ เนื่องจากต้องการสร้างความน่าเชื่อถือให้กับองค์กรและรายการ ดังนั้นจะพบว่า มูลนิธิฯ ต้องเพิ่มทุนชนิดนี้ เช่น การเข้าร่วมเวทีในระดับนานาชาติในเรื่องสิ่งแวดล้อม และการจัดการขยะอาหาร เพื่อให้เป็นที่รู้จักคนในวงกว้าง หรือทุนสัญลักษณ์ที่สำคัญของรายการ *กิน อยู่ คือ* คือ พิธีกรในรายการที่มีความเชี่ยวชาญในเรื่องของศาสตร์การทำอาหาร เนื่องจากจบการศึกษาด้านนี้มาโดยตรง หรือเป็นสัญลักษณ์ของกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

- **ทุนการสื่อสาร (communication capital)** ทุกกรณีศึกษามีการใช้ทุนประเภทนี้อย่างเข้มข้น ภายใต้ความเชี่ยวชาญและเงื่อนไขที่แตกต่างกันไป เช่น กรณีของมูลนิธิ SOS พบว่า มีการใช้รูปแบบการสื่อสารแบบ mixed media ในการสื่อสาร ทั้งให้ข้อมูลข่าวสาร ให้ความรู้ ตลอดจนการสร้างภาพลักษณ์ และใช้การสื่อสารในการระดมทรัพยากร ในขณะที่การสื่อสารของรายการอาหาร *กิน อยู่ คือ* แม้ว่าจะเป็นสื่อประเภทโทรทัศน์ แต่ก็อาศัยคุณสมบัติการเป็นสื่อภาพและเสียงสื่อสารเรื่องขยะอาหารออกสู่วงกว้าง และในภาคครัวเรือน ใช้การสื่อสารระหว่างบุคคล (interpersonal communication) ในการสื่อสารกับสมาชิกในครัวเรือน ซึ่งข้อได้เปรียบของการสื่อสารประเภทนี้คือ ความใกล้ชิด และเป็นการรักษาสายสัมพันธ์ในครอบครัวในการปลูกฝังเรื่องการจัดการขยะอาหาร

นอกจากนั้น ยังจุดร่วมที่สำคัญคือ การมองเห็นระบบอาหารของมนุษย์แบบองค์รวม กล่าวคือ กรณีศึกษาทั้ง 3 กรณีไม่ได้มองแยกแยะระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภค หรือการมองเห็นความสัมพันธ์ระหว่างธรรมชาติกับมนุษย์ ในขณะเดียวกัน ยังมีจุดร่วมในเรื่อง “จิตสำนึก” ในการจัดการกับขยะจากอาหาร ตลอดจนการไม่ปฏิเสธ ปะทะ หรือต่อสู้กับระบบอุตสาหกรรมอาหารโดยตรง แต่เน้นการแสวงหาวิธีการอยู่กับอุตสาหกรรมอาหารแบบทุนนิยม โดยอาศัยพื้นที่ของตนเองในการต่อรอง เช่น ลดการบริโภคในสิ่งที่ไม่จำเป็น การจัดการกับขยะจากอาหารด้วยตนเอง เป็นต้น

จากพัฒนาการของสาเหตุการเกิดขยะและความหมายขยะในสังคมไทย และปัจจัยที่ส่งเสริมให้เกิดขยะอาหารในยุคปัจจุบัน และนำไปสู่การสร้างตระหนักและปฏิบัติการในการจัดการขยะอาหารในภาพรวมของสังคมไทย รวมทั้งกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณีที่สะท้อนการเป็นผู้เสียประโยชน์ของการเกิดขยะอาหารเหล่านี้ และเกิดภาคปฏิบัติการในการต่อสู้ในพื้นที่ของตนเอง ทำให้เห็นถึงบทบาทของการสื่อสารเพื่อจัดการขยะอาหารที่ต้องอาศัยทุน (capital) ต่างๆ ในการจัดการ แม้จะเป็นเพียงจุดเล็กๆ ในสังคม แต่ก็ทำให้เห็นแนวปฏิบัติให้กับผู้ที่สนใจในประเด็นนี้ได้ไปปฏิบัติเช่นกัน

อภิปรายผล

จากผลการวิจัยได้ข้อค้นพบที่สำคัญสู่การอภิปรายผลการวิจัยในประเด็นดังต่อไปนี้

ชนชั้นกลางกับปัญหาขยะอาหาร

จากประวัติศาสตร์ของอาหารที่มีตั้งแต่ในอดีตนั้น ผู้ผลิตและผู้บริโภคอาหารคือคนกลุ่มเดียวกัน ไม่ได้แยกขาดออกจากกันเหมือนในปัจจุบัน ซึ่งมีปัจจัยที่ทำให้คนยุคอดีตต้องผลิตอาหารเพื่อยังชีพได้แก่ (1) จำนวนประชากร โดยประชากรในยุคก่อนมีไม่มาก ทำให้อาหารที่ผลิตได้เพียงพอกับความต้องการ (2) เทคโนโลยีในการจัดเก็บไม่มี ดังนั้นการบริโภคอาหารจึงกินแต่พอประมาณ (3) การนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เนื่องจากการเพาะปลูกต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ

และมีความเชื่อในเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จึงเกิดการเคารพธรรมชาติ ด้วยความเชื่อว่าธรรมชาติจะบันดาลให้มีฝนสำหรับการเพาะปลูกอาหาร และรักษาให้พืชผลเจริญงอกงาม และ (4) การที่รู้มาของอาหาร เนื่องจากเป็นผู้ผลิตอาหารและบริโภคอาหารเอง จึงทำให้เห็นคุณค่าของอาหาร และบริโภคอาหารอย่างระมัดระวัง ไม่ฟุ่มเฟือย ซึ่งเป็นวิธีการป้องกันไม่ให้เกิดขยะจากอาหาร ตั้งแต่การผลิต การจัดเก็บ ไปจนถึงการถนอมอาหาร ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับการผลิตอาหารทั้งหมดนี้ กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน (2551) ได้อธิบายถึงแนวคิดของมาร์กซ์ ที่เรียกว่า ส่วนรวมทั้งหมด หรือ totality เป็นการมองทั้งระบบ (holistic/integration) เป็น “ความสัมพันธ์ระหว่างส่วนย่อยและส่วนย่อยกับส่วนรวม” (relation) และปัจจัยเรื่องความสัมพันธ์นี้มีความสำคัญมากที่สุด ในอดีตการผลิตอาหารนั้นมีความสัมพันธ์ตั้งแต่ขั้นตอนผลิต ซึ่งหมายถึงผู้ปลูก ธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติ ไปจนถึงผู้บริโภคที่มองเห็นคุณค่าของอาหาร บริโภคอย่างระมัดระวัง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดขยะอาหาร หรือทิ้งเสียโดยเปล่าประโยชน์ จนเป็นที่มาของการการจัดเก็บและถนอมอาหาร

เมื่อบริบทของสังคมที่เปลี่ยนไป โดยเฉพาะระบบการผลิตอาหารที่ปรับเปลี่ยนโฉมหน้าจากหาเพื่อดำรงชีพ (หาอยู่หากิน) เข้าสู่การผลิตแบบอุตสาหกรรมเต็มรูปแบบ งานวิจัยได้ค้นพบถึงสาเหตุของการเกิดขึ้นของขยะอาหารตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน โดยพบว่า เงื่อนไขทางสังคม (social condition) ที่เปลี่ยนไป คือ ระบบทุนนิยมที่สร้างอุตสาหกรรมอาหารได้เข้ามามีบทบาทในสังคมไทยนั้น ทำให้ระบบการผลิตอาหารมีการแยกส่วนระหว่างผู้ผลิต (producer) กับผู้บริโภค (consumer) ออกจากกัน หรือหากอธิบายด้วยแนวคิดของมาร์กซ์ที่วิพากษ์ระบบทุนนิยมว่าเป็นการแบ่งหน้าที่ทำตามความถนัดของตนเอง สอดคล้องกับ สร้อยมาศ รุ่งมณี (2566) ที่กล่าวถึงระบบการผลิตที่แยกกันระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคว่า ระบบดังกล่าวเริ่มขึ้นตั้งแต่ศตวรรษที่ 19 ถึงปัจจุบัน และยังขยายตัวอย่างต่อเนื่อง ภายใต้ห่วงโซ่อุปทานระดับโลกนั้น ผู้ผลิตอาหาร ทั้งชาวนาและคนงานที่ผลิตอาหารเพื่อตอบสนองผู้บริโภคในถิ่นอื่น ส่วนผู้บริโภคก็ไม่ทราบที่มาของอาหาร (food from nowhere) ระบบอาหาร

ดังกล่าวยังเอื้อต่อการสั่งสมทุนในระบบทุนนิยม ที่ได้เปิดโอกาสให้เกิดการผูกขาด การค้าเสรีในระดับโลก และก่อให้เกิดการผูกขาดการผลิตและจำหน่ายอาหารข้ามชาติ การแยกกันระหว่างผู้ผลิตกับผู้บริโภคนี้เกิดปรากฏการณ์ในสังคมตามที่ มาร์กซ์ (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2551) กล่าวว่า ผลผลิตที่ได้มาจากระบบทุนนิยมนี้จะได้เป็นวัตถุ/สิ่งของ/สินค้า แต่ผลพวงของระบบทุนนิยมทำให้เกิด “ปรากฏการณ์ทางสังคม” ที่เรียกว่า “reification” คือการมองเห็นแค่วัตถุหรือผลผลิต แต่ไม่เห็นสิ่งที่เรียกว่า “กระบวนการผลิต” จึงทำให้ไม่เห็น “แรงงาน” ที่อยู่เบื้องหลัง หรือสิ่งที่อยู่บรรจุอยู่ภายใน เมื่อเปรียบเทียบกับประเด็นของขยะจากอาหาร ก็จะพบว่า การที่ผู้บริโภคมองเห็นเบื้องหลังของการผลิตอาหาร เพราะเป็นเพียงผู้บริโภค และอาหารเป็นเพียงวัตถุสำหรับรับประทานเท่านั้น ดังนั้น ในขณะที่ยุคดั้งเดิมผู้ผลิตและผู้บริโภคคือกลุ่มเดียวกัน ที่มีความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติ หรือการเคารพธรรมชาติ และส่งผลต่อการเคารพอาหาร ปัญหาขยะอาหารจึงไม่เกิดขึ้นในยุคอดีต การที่ระบบทุนนิยมเข้ามากำกับวิถีชีวิตของคนในสังคม จึงเกิดปรากฏการณ์ทางสังคมที่มองแยกส่วนกัน ดังนั้น “ขยะจากอาหาร” จึงเป็นเพียงวัตถุที่เหลือจากการบริโภคและรอการกำจัดทิ้งเท่านั้น และอาจจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้ขยะอาหารกลายเป็นปัญหาในยุคปัจจุบัน

จากการเปลี่ยนไปของรูปแบบการผลิตอาหารแบบแยกระหว่างผู้ผลิต (producer) และผู้บริโภค (consumer) ในสังคมยุคปัจจุบันนี้ ทำให้ชนชั้นกลาง (middle class) ซึ่งนับว่าเป็นชนชั้นที่เพิ่งเกิดขึ้นมาได้ไม่นานเมื่อเทียบกับชนชั้นอื่นในสังคม โดย นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536) ได้อธิบายว่า แนวคิดเรื่องชนชั้นกลางเป็นความพยายามในการอธิบายความเปลี่ยนแปลงของสังคม โดยพิจารณาถึงคนรุ่นใหม่ซึ่งเป็นกลุ่มที่ไม่เคยมีมาก่อนในสังคม กล่าวคือ เป็นกลุ่มคนที่ไม่สังกัดอยู่กับกลุ่มที่เป็นผู้ปกครอง และไม่ได้สังกัดกับกลุ่มที่ถูกพันนาการด้วยสิทธิการใช้ที่ดิน หรือการอุปถัมภ์ของกลุ่มปกครอง วัฒนธรรมชนชั้นกลางนั้นสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่อยู่รายล้อม ทั้งสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ การเมือง ศาสนา และระบบความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ทั้งที่มีอยู่จริงและมีอยู่ในสำนึก

ของชนชั้นกลาง ชนชั้นกลางมีพื้นฐานอยู่บนความสัมพันธ์ในตลาด กล่าวคือ ทุกอย่างมีมูลค่าที่สามารถแลกเปลี่ยนได้ ต้องการกำไรสูงสุด ดังนั้นระบบคุณค่าของชนชั้นกลางจึงเกิดจากการนับผลตอบแทนในรูปแบบ การเติบโต กำไร การเพิ่มมูลค่า และให้คุณค่ากับการศึกษา โดยเป็นการศึกษาที่เน้นวิชาชีพและแยกความรู้ออกเป็นส่วนๆ ที่มองไม่เห็นความสัมพันธ์กัน โดยความชำนาญเฉพาะด้านสอดคล้องกับระบบธุรกิจและระบบผลิตเชิงอุตสาหกรรม ทำให้ความชำนาญเฉพาะทางนั้นมีมูลค่าในตลาดสูง

จากที่มาและคุณสมบัติของชนชั้นกลางในสังคมไทย ที่เป็นชนชั้นที่ถือกำเนิดได้ไม่นานเมื่อเทียบกับชนชั้นปกครองหรือชนชั้นชาวนา แต่ลักษณะเด่นของชนชั้นกลางที่มีความเป็นอิสระ และความเชื่อเรื่องการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงไปสู่สิ่งที่ดีขึ้นนี้เอง เมื่อบริบทสังคมที่เป็นอยู่มีการปรับเปลี่ยน ชนชั้นกลางก็ถือได้ว่าเป็นชนชั้นที่มีการปรับตัวอย่างมากต่อสถานการณ์ทางสังคมและบริบทรายล้อม ตลอดจนการได้รับการศึกษาที่ดีทำให้ชนชั้นกลางตระหนักถึงปัญหานี้ ประกอบกับขยะจากอาหารก็เป็นส่วนหนึ่งในเรื่อง “ความมั่นคงทางอาหาร” (food security) ซึ่งดำรงอยู่ในระบบอาหารของมนุษย์ (human food system) ที่ประกอบไปด้วย 5 ขั้นตอนได้แก่ ขั้นตอนผลิต (production) ขั้นตอนแพร่กระจาย (distribution) ขั้นตอนการจัดเตรียม (preparation) ขั้นตอนบริโภค (consumption) และขั้นตอนกำจัดของเสีย (disposal) (Beardsworth and Keil อ้างถึงใน สมสุข หินวิมาน, 2545) แต่คนในกลุ่มนี้จะอยู่ในระหว่างขั้นตอนการจัดเตรียม/ปรุงอาหาร (preparation/cooking) และขั้นตอนบริโภค (consumption) หรือบางครั้งในวิถีสังคมสมัยใหม่นั้นคนกลุ่มนี้มักวางตำแหน่งทางสังคมของตนอยู่ในขั้นตอนบริโภคเป็นหลัก ในขณะที่กลุ่มสังคมอื่น เช่น ชนชั้นสูง (upper class) แม้จะอยู่ในขั้นตอนบริโภคเช่นเดียวกับชนชั้นกลาง แต่ก็ไม่ได้เป็นปัญหา เนื่องจากเป็นกลุ่มที่มีทุนเศรษฐกิจ (economic capital) ดังนั้นทั้งเรื่องอาหารและขยะจากอาหารจึงสามารถจัดการได้ ในขณะที่ชนชั้นชาวนาเป็นผู้ผลิตอาหาร (producer) คนกลุ่มนี้จึงอยู่ในกระบวนการผลิตอาหารไปจนถึงขั้นตอนบริโภคอาหาร (consumption) แม้ว่าจะเกิดปัญหาในเรื่องผลผลิต แต่ก็ยังสามารถจัดการกับอาหารสำหรับการบริโภคได้

การอยู่ในตำแหน่งทางสังคมไม่ครบทั้งระบบอาหารของมนุษย์เช่นนี้ อาจจะเป็นปัจจัยกระตุ้นที่ทำให้ชนชั้นกลางรู้สึกถึงความไม่มั่นคง (insecure) ทางด้านอาหาร จึงทำให้มี movement หรือมีการเคลื่อนไหวในประเด็นนี้ได้มากกว่าชนชั้นอื่น

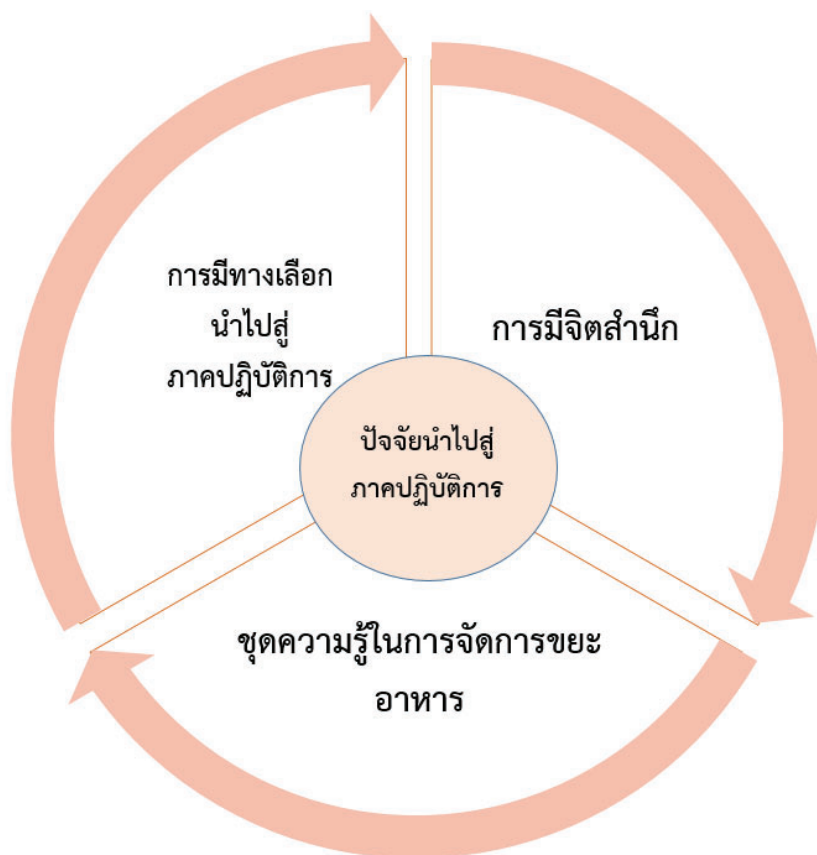
ดังนั้นในเรื่องขยะจากอาหารจึงเป็นการสะท้อน (reflexive) และตั้งคำถามกับตนเองของชนชั้นกลางในการหาทางออกหรือจัดการกับขยะจากอาหารนั้นอย่างไร พร้อมๆ กับที่กลุ่มชนชั้นกลางจึงกลายเป็นกลุ่มที่มีความกังวลและใส่ใจ (concern and caring) กับปัญหานี้เป็นพิเศษ เนื่องจากปัญหาขยะจากอาหารถือเป็นส่วนหนึ่งของปัญหา “ความมั่นคงทางอาหาร” (food security) ที่ชนชั้นกลางต้องเผชิญนี้มากที่สุดเมื่อเทียบกับชนชั้นอื่นๆ อันนำไปสู่การศึกษาภาคปฏิบัติการ (practice) ของกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณี ซึ่งข้อค้นพบที่น่าสนใจของภาคปฏิบัติการจัดการขยะอาหารของกรณีศึกษานี้มีประเด็นในการอภิปรายดังหัวข้อถัดไป

ภาคปฏิบัติการ (Practice) ของการจัดการขยะอาหาร

ภาคปฏิบัติการ (practice) เพื่อการจัดการขยะอาหารนั้น ไม่ได้เป็นเพียงการจัดการขยะอาหารที่มีลักษณะทางกายภาพอย่างเดียว แต่ต้องมีภาคปฏิบัติการ (practice) ทางการสื่อสารในการจัดการกับขยะอาหารด้วยเช่นกัน ภาคปฏิบัติการนี้ไม่ได้เกิดขึ้นได้ทันทีทันใด แต่มีจุดเริ่มต้นที่ชนชั้นกลางได้ตระหนักถึงปัญหาและหาทางเลือก (option) ในการต่อสู้ ต่อรองจากกลุ่มที่ได้ประโยชน์จากการเกิดขึ้นของขยะ ซึ่งมักเป็นกลุ่มที่มีอำนาจในฐานะเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและควบคุมการผลิตในระบบทุนนิยม ดังนั้นท่ามกลางเงื่อนไขทางสังคม (social condition) ที่ชนชั้นกลางได้เผชิญอยู่ การต่อสู้และต่อรองจึงต้องมีทั้งภาคปฏิบัติการ ทั้งที่เป็นแนวทางการจัดการขยะ และปฏิบัติการทางการสื่อสารควบคู่กันไป โดยงานวิจัยชิ้นนี้ได้ศึกษาภาคปฏิบัติจากกรณีศึกษาทั้งหมด 3 กรณี ที่มีความแตกต่างไปจากชนชั้นกลางทั่วไปในการจัดการขยะอาหาร กล่าวคือ เป็นกรณีศึกษาที่มีทุน (capital) ร่วมกับจิตสำนึกในการต่อสู้กับระบบทุนนิยม โดยเฉพาะการปะทะต่อรองกับภาคอุตสาหกรรมอาหารและผู้ที่ได้รับประโยชน์จากการเกิดขึ้นของขยะอาหาร โดยผลวิจัยพบว่า การจัดการกับขยะอาหารจะมี

องค์ประกอบทั้งหมด 3 ส่วนที่ทำงานร่วมกัน ได้แก่ การมีจิตสำนึก ทูณ และภาคปฏิบัติการ ดังภาพที่ 7

ภาพที่ 7 ปัจจัยที่นำไปสู่ภาคปฏิบัติการ (Practice) การจัดการขยะอาหาร

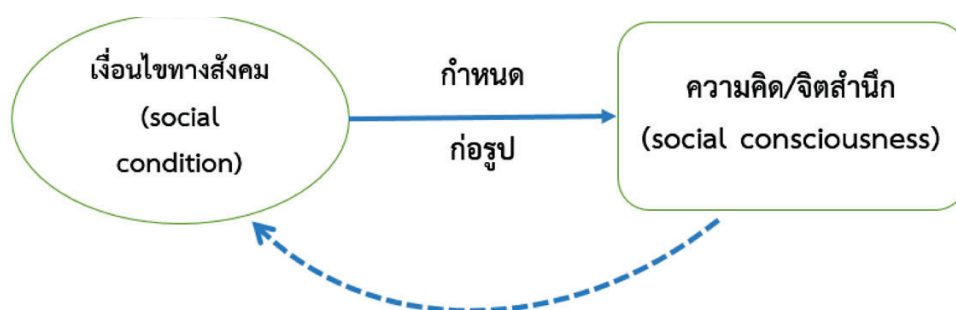

จากภาพที่ 7 สามารถอธิบายได้ว่า เมื่อชนชั้นกลางเป็นผู้เสียประโยชน์ และเป็นผู้ได้รับผลกระทบจากการเกิดขึ้นของขยะอาหาร “จิตสำนึก” ในการจัดการปัญหาดังกล่าวจะเกิดขึ้นมา แต่จิตสำนึกนี้ไม่ได้เกิดขึ้นตามธรรมชาติ หากแต่เป็นผลลัพธ์จากการสะสมทั้งทุนวัฒนธรรมที่เป็นความรู้ติดตัวมาจากการปลูกฝังของครอบครัว ไปจนถึงการได้รับการศึกษา การเก็บเกี่ยวประสบการณ์ และการแสวงหาความรู้เพิ่มเติม การเผชิญกับปัญหา และบริบทแวดล้อมที่เปลี่ยนไป มีการใช้ทุนความรู้ทั้งชุดเก่าและชุดใหม่มาผสมผสานเพื่อให้เข้ากับสถานการณ์ในชีวิตประจำวันในการจัดการขยะอย่างเป็นรูปธรรม

จิตสำนึกในฐานะจุดเริ่มต้นของการขยับภาคปฏิบัติการ (Practice)

ข้อค้นพบจากงานวิจัยในเรื่องจิตสำนึกนี้ พบว่า กรณีศึกษาภาคครัวเรือน บ่มเพาะจิตสำนึกจากปัจจัย ครอบครัว การศึกษา ประสบการณ์ชีวิต ตลอดจน การที่ต้องอยู่ในสภาพแวดล้อมที่เปลี่ยนไป เช่น การย้ายถิ่นฐานจากต่างจังหวัด เข้ามาอยู่ในเมือง ซึ่งขยะอาหารไม่เคยเป็นปัญหาในชีวิต จนกระทั่งประสบกับ ปัญหาเรื่องพื้นที่ในหมู่บ้านจัดสรรในเมือง จิตสำนึกในเรื่องการจัดการขยะอาหาร จึงเกิดขึ้น เพราะหากไม่จัดการกับขยะเหล่านั้น จะสร้างความเดือดร้อนให้กับ ตนเอง หรือการที่กลุ่มตัวอย่างบางคนได้รับการศึกษาและมีประสบการณ์จากการ ใช้ชีวิตในต่างประเทศ และได้นำชุดความคิดในเรื่องการจัดการขยะอาหารติดตัว และนำมาใช้ในชีวิตประจำวัน ดังนั้นกลุ่มตัวอย่างจากกรณีศึกษาภาคครัวเรือนนี้ เป็นการสะท้อนเรื่องจิตสำนึกในเรื่องการจัดการกับขยะอาหารได้เป็นอย่างดี ซึ่ง ในเรื่องนี้ มาร์กซ์ (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2551) ได้อธิบายว่า โดยทั่วไปสภาพความเป็นจริงทางสังคม (social being) จะเป็นตัว กำหนดหรือก่อรูปความคิด/จิตสำนึก (social consciousness) ของคนในสังคม แต่ในกรณีศึกษานี้อาจมีลักษณะการย้อนกลับได้ กล่าวคือ หากเปลี่ยนสำนึกจาก ปัจจุบันได้ และสำนึกนั้นมีความเข้มข้นและรวมเป็นพลังในเรื่องการจัดการขยะ อาหาร อาจจะทำให้เงื่อนไขทางสังคมเปลี่ยนหรือเปลี่ยนแปลงสังคมได้ตาม แนวทางที่ปัจเจกกำหนดเช่นกัน ดังภาพที่ 8

ภาพที่ 8 ความสัมพันธ์ระหว่างเงื่อนไขทางสังคมในการกำหนดความคิดหรือจิตสำนึก ของปัจเจก

ที่มา: ดัดแปลงจาก กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน (2551)

ตามแนวทางของมาร์กซ์อธิบายว่า เงื่อนไขสภาพชีวิตที่เป็นจริงจะเป็นตัวแปรต้นในการกำหนดความคิดหรือจิตสำนึกของคนในสังคม ซึ่งเงื่อนไขชีวิตของคนในยุคนี้คือดำรงอยู่ในสังคมทุนนิยมที่แบ่งงานกันทำในทุกด้าน ดังนั้นด้านการเป็นผู้ผลิตอาหาร (food producer) จึงแยกออกจากผู้บริโภคอาหาร (food consumer) สำนึกในเรื่องอาหารจึงเป็นไปตามลักษณะสังคมทุนนิยม คือ เป็นเพียงวัตถุที่มองไม่เห็นสายสัมพันธ์ หรือแรงงานที่อยู่เบื้องหลัง ในขณะที่งานวิจัยนี้แสดงให้เห็นว่า เงื่อนไขทางสังคมอาจจะไม่ได้เป็นตัวกำหนดความคิดและจิตสำนึกเสมอไป เนื่องจากสำนึกที่ทำงานอย่างเข้มข้นของกลุ่มตัวอย่างอาจจะส่งผลถึงการเปลี่ยนแปลงของเงื่อนไขทางสังคมได้เช่นกัน แต่ต้องมีปัจจัยอื่นๆ เสริมให้จิตสำนึกเกิดความเข้มแข็ง

การผสมผสานทุน (Capital) กับจิตสำนึกในการจัดการขยะอาหาร

งานวิจัยยังได้ข้อค้นพบว่า ในการจัดการขยะอาหารนั้น การมี “จิตสำนึก” อย่างเดียวอาจไม่เพียงพอต่อการต่อสู้กับอุตสาหกรรมอาหารในระบบทุนนิยมและกลุ่มที่ได้ประโยชน์จากการเกิดขยะอาหาร ดังนั้นจึงต้องอาศัยชุดความรู้ต่างๆ เข้ามาช่วย โดยผลการวิจัยพบว่า ทั้ง 3 กรณีศึกษาอาศัยชุดความรู้ในการจัดการขยะอาหาร มีการใช้ต้นทุนความรู้ (knowledge capital) ทั้งความรู้ชุดเก่าที่ติดตัวมาจากประสบการณ์ และความรู้ชุดใหม่ที่ต้องอาศัยการเรียนรู้ การหาข้อมูล และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้จากผู้อื่น เช่น การแยกขยะ แม้ว่าจะไม่ซับซ้อน แต่ก็อาศัยชุดความรู้เก่าและชุดความรู้ใหม่เข้ามาผสานกัน เมื่อบริบททางสังคมเปลี่ยนไป และขยะบางชนิดไม่สามารถจัดการเองได้ เช่น กระจังใส่อาหาร หรือขยะมีพิษ (ที่ไม่เคยมีในอดีต) จึงต้องอาศัยความรู้ใหม่ที่เป็นความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในการจัดการ หรือการจัดการขยะจากอาหารที่ง่ายที่สุดในภาคครัวเรือน โดยใช้ชุดความรู้ดั้งเดิม คือ การนำเศษเปลือกผักผลไม้ไปใส่โคนต้นไม้ ซึ่งเป็นทุนวัฒนธรรม (cultural capital) ที่สะสมและถูกติดตั้งมาจากสิ่งที่ “เคยเห็น” หรือ “คนอื่นทำให้เห็น” แต่การจัดการขยะจากอาหารที่มีความซับซ้อนมากยิ่งขึ้น เช่น การหมักปุ๋ยโดยใช้เศษอาหาร เศษผักผลไม้ ซึ่งไม่ได้อยู่ในวิถีชีวิตของชนชั้นกลาง จึงมีความจำเป็นต้องหาความรู้เพิ่มเติมจากแหล่งความรู้ต่างๆ หรือการใช้ทุน

ความรู้อื่นๆ เช่น ใช้ชุดความรู้วิทยาศาสตร์มาอธิบาย หรือการศึกษาสูตรของปุ๋ย ที่มีทั้งสิ่งที่จำเป็นและไม่จำเป็นในการหมักปุ๋ย และเลือกสูตรที่เหมาะสมกับพื้นที่และความสะดวกของตนเอง

ในขณะที่รายการทางโทรทัศน์ *กิน อยู่ คือ พบว่า* ได้มีการใช้ทุนความรู้ทั้งเก่าและใหม่มานำเสนอทางเลือกให้กับผู้ชมในการจัดการกับขยะอาหาร ความรู้ชุดเก่า เช่น การถนอมอาหาร การนำอาหารเหลือมาทำใหม่ (recycling) และการใช้ชุดความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาอธิบายถึงปัญหาที่เกิดจากขยะอาหาร และในส่วนของมูลนิธิ SOS ผลการวิจัยก็พบว่า ยังมีการผสมผสานชุดความรู้เก่าและความรู้ใหม่ เหมือนกับกรณีศึกษาทั้ง 2 กรณีข้างต้น และแม้ว่ามูลนิธิ SOS เป็นองค์กรนานาชาติ (international organization) ที่มีชุดความรู้ใหม่ๆ ในการจัดการกับอาหารส่วนเกิน (food surplus) และมีความสามารถจัดการภายใต้เงื่อนไขที่ถูกต้องตามหลักการสุขอนามัย โดยใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์ที่ถือว่าเป็นชุดความรู้สมัยใหม่และมีความแม่นยำ แต่ในบางครั้งจะพบว่า มูลนิธิฯ ได้นำชุดความรู้เดิมเข้ามาช่วยจัดการอาหารส่วนเกินเหล่านั้นด้วยเช่นกัน ซึ่งสะท้อนการปรับตัวขององค์กรให้เข้ากับบริบทของสังคมไทย แต่ยังคงมาตรฐานขององค์กรอย่างเคร่งครัด

การมีทางเลือกที่นำไปสู่ภาคปฏิบัติการ (Practice)

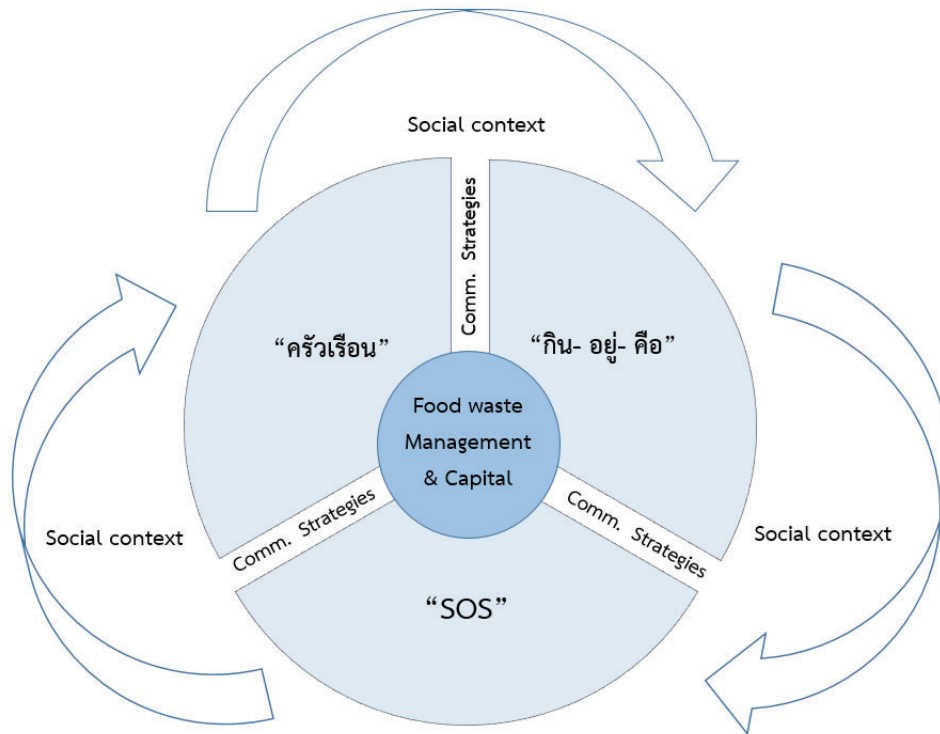
ปีแอร์ บูร์ดิเยอ (อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน, 2551) กล่าวว่า ไม่ใช่ทุกคนที่จะสามารถเป็นผู้กระทำการ (agency) ได้ แต่จะต้องมีคุณสมบัติ 3 อย่างคือ (1) ต้องสามารถที่จะเลือก (being with option) (2) สามารถทำในสิ่งที่เลือก และ (3) ต้องมีการลงมือปฏิบัติ กลุ่มตัวอย่างที่อยู่ในฐานะที่เป็นผู้กระทำการ (agency) และการจัดการขยะอาหารนั้นเป็นตัวอย่างของภาคปฏิบัติการ (practice) ในชีวิตประจำวันของชนชั้นกลางที่อาศัยอยู่ในเมือง ที่มีพื้นที่ในการจัดการขยะอย่างจำกัด และอยู่ภายใต้เงื่อนไขของการบริโภคแบบทุนนิยมอยู่ตลอดเวลา

จากข้อค้นพบในการวิจัย ปัจเจกมีทางเลือกที่จะทำ โดยทางเลือกในการจัดการกับขยะอาหารต้องอาศัยทรัพยากรอื่นๆ มาช่วยในการจัดการ ตั้งแต่ทรัพยากรเวลา ทุนความรู้ (knowledge capital) ทั้งความรู้ชุดเก่าและชุดใหม่ ตลอดจนการมีทุนเศรษฐกิจ (economic capital) ซึ่งหมายถึงพื้นที่ของที่อยู่อาศัยต้องมีพื้นที่มากพอในการหมักปุ๋ย และในทางเลือกนั้นอาจจะไม่ใช่เพียงแค่เลือกการจัดการขยะ แต่ยังเลือกที่จะต่อสู้กับอุตสาหกรรมอาหารในระบบทุนนิยมที่ได้ประโยชน์จากขยะอาหารเหล่านั้น โดยกรณีของรายการ *กิน อยู่ คือ* และมูลนิธิ SOS ซึ่งเป็นองค์กร ที่อาศัยทั้งทุนความรู้ (knowledge capital) ทั้งชุดเก่าและใหม่ในการสื่อสาร ทุนสัญลักษณ์ (symbolic capital) ในการสร้างความน่าเชื่อถือ และทุนทางสังคม (social capital) ในการสร้างเครือข่ายในการขับเคลื่อนกิจกรรมรณรงค์ต่างๆ

กล่าวได้ว่า ปัจจัยที่นำไปสู่ภาคปฏิบัติการ (practice) ในการจัดการขยะอาหารทั้ง 3 ปัจจัยที่ประกอบไปด้วยจิตสำนึก ชุดความรู้ และภาคปฏิบัติการบนทางเลือกนั้น ต้องทำงานไปพร้อมๆ กัน โดยมีการผสมผสานทุน (capital) ทั้งทุนวัฒนธรรม ทุนความรู้ ทุนเศรษฐกิจ ทุนสังคม และทุนสัญลักษณ์ เข้ามาเป็นแรงหนุนเสริม จึงจะทำให้เกิดภาคปฏิบัติการนี้ได้

บริบทและเงื่อนไขทางสังคมของทั้ง 3 กรณีศึกษาที่ส่งผลต่อการสื่อสารในการจัดการขยะอาหาร

ภาพที่ 9 แสดงบริบทของกรณีศึกษาที่ส่งผลต่อบทบาทในการสื่อสารในการจัดการขยะอาหาร

จากภาพที่ 9 อธิบายได้ว่า ทั้ง 3 กรณีศึกษามีบทบาทในการสื่อสารที่แตกต่างกัน กล่าวคือ **รายการ กิน อยู่ คือ** นั้นเป็นรายการสาริตการทำอาหารทางโทรทัศน์ ซึ่งมีข้อเด่นในเรื่องของการขยายความรู้เรื่องการทำอาหารผ่านสื่อภาพและเสียง (visual and audio medium) สามารถสื่อสารเรื่องอาหารและขยะอาหารไปถึงผู้ชมได้ในวงกว้างในระดับชาติ (national) ในขณะที่ **มูลนิธิ SOS** มองปัญหาเรื่องขยะอาหารในภาพรวมในระดับที่ใหญ่กว่า (macro level) เนื่องจากเป็นองค์กรในระดับนานาชาติ (international) และเป็นองค์กรไม่แสวงผลกำไร มีศักยภาพในเรื่องการจัดการอาหารส่วนเกิน ผ่านระบบ กฎเกณฑ์ที่

อาศัยทั้งทุนความรู้เรื่อง “การจัดการขยะอาหาร” โดยเฉพาะ นอกจากนั้น ยังมี ทุนสังคมและทุนสัญลักษณ์ ทำให้เป็นที่น่าเชื่อถือ จึงสามารถจัดการกับอาหาร ส่วนเกินได้ในระดับที่กว้างและใหญ่กว่าระดับปัจเจก ดังนั้นกลยุทธ์การสื่อสารที่ มีความหลากหลายในการสื่อสารเรื่องขยะอาหารไปยังกลุ่มผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้ เป็นวงกว้างมากกว่า และ**ผู้บริโภคร้วเรือน** อยู่ในระดับเล็กที่สุดจาก 3 กรณี ศึกษา ซึ่งในระดับครัวเรือนเป็นการจัดการในระดับปัจเจก (individual) ในพื้นที่ เล็กๆ ภายในบ้านของตนเอง และแม้จะเป็นพื้นที่เล็กๆ แต่ก็แสดงให้เห็นถึงการ จัดการขยะอาหารผ่านทั้งภาคปฏิบัติการ (practice) ที่เป็นรูปธรรมที่ผ่านการ ทดลองและหาแนวทางที่เหมาะสมตามความสะดวกและความเป็นไปได้ที่จะ สามารถจัดการได้

แม้ว่าจุดต่างของทั้ง 3 กรณีศึกษาคือ การเป็นผู้เล่น (players) ในระดับ ที่แตกต่างกัน แต่จุดร่วมของกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณีคือ การ “มอง” เห็นปัญหา ขยะอาหารในแบบองค์รวม (totality) และมีมิติต่างๆ ที่เข้ามามีส่วนเกี่ยวข้อง และมองเห็นถึงเบื้องหลังของการเกิดขยะอาหาร จึงสามารถกำหนดกลยุทธ์การ สื่อสารในการต่อสู้ ต่อรอง กับกลุ่มผู้ที่มีผลประโยชน์กับการเกิดขึ้นของขยะ อาหาร และระบบทุนนิยมผ่านกลยุทธ์การใช้สื่อและสาร (message selection & design) ที่หลากหลายในพื้นที่ของตนเอง

นอกจากนั้น จุดร่วมของทั้ง 3 กรณีคือ การมี “สำนึกที่จะต่อสู้” และมี การใช้ทุน (capital) หลากๆ ด้าน ทั้งทุนความรู้ (knowledge capital) ทุน วัฒนธรรม (cultural capital) ทุนเศรษฐกิจ (economic capital) ทุนสังคม (social capital) ทุนสัญลักษณ์ (symbolic capital) ตลอดจนทุนการสื่อสาร (communication capital) ในการปฏิบัติการจัดการกับขยะอาหาร นอกจากนั้น ข้อค้นพบที่สำคัญของจุดร่วมของทั้ง 3 กรณีในการต่อสู้กับปัญหาขยะนั้น เป็นการ ต่อสู้แบบค่อยเป็นค่อยไปมากกว่าการปะทะ หรือการไม่ปฏิเสธระบบทุนนิยมแต่ หาทางเลือก (options) ที่เหมาะสม และหาทางที่จะอยู่ร่วมกับระบบทุนนิยมด้วย แนวทางของตนเอง

มิติต่างๆ ที่มีส่วนสัมพันธ์กับการจัดการขยะอาหาร

จากกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณี กล่าวได้ว่า “ขยะอาหาร” นั้นไม่ได้แยกส่วนไปจากมิติอื่นๆ ได้แก่ โดย (1) **มิติทางภูมิปัญญา** คือ การนำเอาทุนความรู้ชุดเดิมมาใช้ในการจัดการอาหาร เพื่อป้องกัน (prevent) ไม่ให้อาหารเสียหรือยืดอายุอาหาร (2) **มิติวัฒนธรรมความเชื่อ** เป็นกลไกที่สำคัญในการสร้างป้องกันการกินทิ้งกินขว้าง โดยอาศัยความเชื่อเรื่องสิ่งเหนือธรรมชาติ และย้อนกลับไปทำความเข้าใจกับ human food system ทั้งหมด ให้เห็นอกเห็นใจคนที่ทำหน้าที่ในการปลูกข้าว ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งมาใช้ในการป้องกันไม่ให้เกิดขยะอาหาร (3) **มิติผู้ผลิตและผู้บริโภค** เป็นการมองย้อนกลับไปในเรื่องความสัมพันธ์และทำความเข้าใจเกี่ยวกับระบบอาหารในภาพรวม ตั้งแต่แหล่งผลิต ผู้ผลิต เป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิตและผู้บริโภคผ่านกลไก เช่น ตลาดอินทรีย์ที่ผู้บริโภคได้รู้ที่มาของอาหารและผู้ผลิตเองที่ต้องผลิตอาหารเพื่อเป็นอาหาร ไม่ใช่ผลิตอาหารเพื่อเป็นสินค้า (4) **มิติสังคม** “อาหาร” สามารถเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างกัน เช่น การแบ่งปันอาหารของเพื่อนบ้าน หรือตัวอย่างการจัดการ “อาหารส่วนเกิน” (food surplus) ของมูลนิธิ SOS ทำให้เห็นมิติทางสังคมและขยายขอบเขตไปไกลกว่านั้น เนื่องจากผู้ให้และผู้รับไม่รู้จักกัน แต่สามารถแบ่งปันอาหารกันได้ โดยมีมูลนิธิฯ เป็นตัวเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรต่างๆ กับชุมชน หรือการที่คนในชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วม ทั้งการกระจายอาหารและทำอาหารร่วมกัน ทำให้คนในชุมชนมีปฏิสัมพันธ์กันมากยิ่งขึ้น (5) **มิติเศรษฐกิจ** การลดขยะอาหารเท่ากับเศรษฐกิจครัวเรือนที่สามารถประหยัดค่าใช้จ่าย และการประหยัดทรัพยากรในการจัดการขยะอาหาร ในที่นี้รวมถึงทรัพยากรธรรมชาติ เช่น น้ำ และดิน (6) **มิติวิทยาศาสตร์** การอธิบายด้วยวิทยาศาสตร์จะสามารถทำให้เกิดความเข้าใจถึงสาเหตุของปัญหาขยะอาหารได้อย่างชัดเจน ซึ่งสอดคล้องกับชนชั้นกลางที่ต้องการข้อมูลมาสนับสนุนในการสร้างความเข้าใจ (7) **มิติสุขอนามัย** เป็นการบริหารจัดการอาหารเพื่อไม่ให้เหลือทิ้ง ซึ่งเป็นการป้องกัน (prevention) โดยมิติของสุขอนามัยเริ่มต้นตั้งแต่การบริโภคอาหารสดใหม่ในแต่ละวันเพื่อป้องกันการเกิดขยะจากอาหาร (8) **มิติเรื่องสิ่งแวดล้อม** การลด

ปัญหาเรื่องขยะอาหารเท่ากับเป็นการช่วยเหลือสิ่งแวดล้อม (9) **มิติความมั่นคงทางอาหาร** ขยะอาหารทำให้ชนชั้นกลางเกิดความไม่แน่ใจในเรื่องความมั่นคงทางอาหาร ยังขยับความหมายไปจนถึงอาหารที่ได้มานั้นมีคุณภาพ และเพียงพอที่จะดำรงชีพในอนาคตได้หรือไม่

การมองเห็นมิติต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับขยะอาหาร ซึ่งทำให้เห็นภาพรวมของที่มาและที่ไปของขยะอาหารว่า ไม่ได้เป็นเพียงขยะ (product) ที่รอการกำจัดเพียงอย่างเดียว แต่แฝงไปด้วยสายสัมพันธ์ทั้งของผู้คน สิ่งแวดล้อม และสิ่งเหนือธรรมชาติ ดังนั้นในมุมมองของกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณีนั้นคือ การมองอาหารและขยะจากอาหารได้หลายแนวทาง เช่น การมองเป็นกระบวนการ (process) เป็นวัฒนธรรม (culture) และมีสายสัมพันธ์ (relation) ซึ่งในสายสัมพันธ์นี้มีข้อค้นพบที่น่าสนใจเรื่องของการแปลงอาหารส่วนเกิน (food surplus) ให้กลายเป็นสิ่งที่ยังสามารถรับประทานได้ของมูลนิธิ SOS เป็นการนำชุดความรู้ดั้งเดิมในสังคมไทยคือ การแบ่งปัน (giving) มาใช้อีกครั้ง ด้วยสภาพสังคมทุนนิยมในปัจจุบันเน้นการได้รับ (take) มากกว่าให้ (give) ตั้งแต่การซื้อหาเพื่อบริโภค หรือดักตวงผลประโยชน์ แต่การดำเนินการของมูลนิธิ SOS ได้รื้อฟื้นความสัมพันธ์นี้กลับมาอีกครั้ง โดยการนำของที่ได้รับบริการ (take) มาส่งต่อหรือแบ่งปัน (giving) ให้กับผู้ที่ต้องการ ในประเด็นนี้ กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2552) ได้อธิบายว่า การเอื้ออาทรหรือการช่วยเหลือเกื้อกูลของผู้คนในสังคมเป็นข้อเท็จจริงขั้นพื้นฐานและทำหน้าที่เป็นตัวเชื่อม (main glue) ที่ร้อยรัดโยงใยสายสัมพันธ์ของคนในสังคมเอาไว้ด้วยกัน และการให้ยังเป็นพฤติกรรมทางสังคมขั้นรากฐานของมนุษย์ ดังนั้น การให้ การเอื้ออาทร หรือการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในสังคม จึงเป็นบรรทัดฐานของสังคมที่ดีด้วย เนื่องจากการเป็นสังคมที่ดี นอกจากต้องมาจากการกระทำที่ดีแล้ว (good act) สมาชิกในสังคมต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีต่อกันด้วยเช่นกัน (good social relations) ดังนั้นรูปแบบการให้แบบสังคมดั้งเดิมในสังคมชนบทที่ผลผลิตส่วนหนึ่งต้องเก็บเอาไว้สำหรับทำบุญ ในยุคปัจจุบัน มูลนิธิ SOS ได้แปลงเป็นการบริจาคอาหารส่วนเกิน (food surplus) ให้กับผู้ที่ต้องการนั่นเอง

แม้ว่าจะมีปัจจัยที่สำคัญในการนำไปสู่ภาคปฏิบัติการจัดการกับขยะจากอาหาร แต่ยังมีข้อควรพิจารณาในเรื่องของบริบทในสังคมไทยเพิ่มเติม กล่าวคือ สังคมไทยเป็นสังคมที่มีอาหารอย่างอุดมสมบูรณ์ จากข้อความ “เหลือดีกว่าขาด” ปรากฏให้เห็นอย่างเป็นรูปธรรมตามงานเลี้ยง งานประเพณี หรือการทำบุญ ที่จะมีการนำอาหารมาร่วมทำบุญในปริมาณที่มาก ซึ่งอาจจะอยู่บนพื้นฐานของความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่หรือการแบ่งปัน ความเชื่อเรื่องบุญ เนื่องจากประเพณีที่เกี่ยวข้องกับความศรัทธา ความเชื่อ และส่งผลกระทบต่อคนหมู่มาก ในบางครั้งอาจจะไม่สามารถลดปริมาณการนำอาหารมาที่วัดได้ (ปัญญา เลิศไกร และคณะ, 2561) นอกจากนั้น ในกลุ่มชนชั้นกลางที่เติบโตมากับทุนเศรษฐกิจที่ดี อาจจะไม่เกิดการตระหนักรู้ (perception) เรื่องขยะจากอาหารมาก่อน จนกระทั่งใน 3 ทศวรรษที่ผ่านมา ที่มีแนวคิด “ขยะจากอาหาร” จึงเกิดการปะทะของชุดความคิด 2 ชุด โดยชุดความรู้เดิมยังปรากฏอยู่ในรายการ *กิน อยู่ คือ* ที่พยายามจะย้อนกลับไปทบทวนและนำชุดความรู้เดิมในเรื่องการจัดการอาหารเหลือมานำเสนอ ในขณะที่มูลนิธิ SOS ซึ่งเป็นองค์กรระดับนานาชาติที่มีชุดความรู้สมัยใหม่ในการจัดการขยะจากอาหารมาจัดการกับอาหารส่วนเกิน (food surplus) ที่เกิดขึ้นจากอุตสาหกรรมอาหารและภาคบริการ ในส่วนของภาคครัวเรือนที่นำทั้งชุดความรู้เก่าและใหม่มาผสมผสานตามเงื่อนไขของแต่ละครอบครัวและความเป็นไปได้ที่จัดการขยะจากอาหารในครัวเรือนของตนเอง ในทัศนะของผู้วิจัยต่อการจัดการกับขยะจากอาหารในชุดความรู้เก่าและใหม่นั้น ในขณะที่บริบทของสังคมไทยยังมีวัฒนธรรม ประเพณี และความเชื่อเรื่องอาหารที่อุดมสมบูรณ์ อาจจะมีสภาวะย้อนแย้ง ดังนั้นการสื่อสารเพื่อการจัดการขยะจากอาหารที่อาจจะต้องอาศัยระยะเวลาในการสร้างความตระหนักของสังคมในวงกว้าง

นอกจากนั้น ข้อค้นพบจากทั้ง 3 กรณีศึกษาในการสื่อสารเพื่อการจัดการขยะจากอาหารนั้น อาจกล่าวได้ว่า เป็นแนวทางในการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (development communication) ในรูปแบบที่ต่อยอดและแตกต่างไปจากการสื่อสารเพื่อการพัฒนาในรูปแบบเดิมที่เน้นการพัฒนาให้สังคมไปสู่ความทันสมัย หรือ modernization ที่อาศัยเครื่องมือการสื่อสารและให้สื่อทำหน้าที่ในการพัฒนา

แต่งงานวิจัยชิ้นนี้ต้องการสะท้อนการพัฒนาในรูปแบบใหม่ที่ตั้งอยู่บนความสนใจเรื่องของอำนาจและผลประโยชน์ (power and interest) ที่อยู่เบื้องหลังขยะจากอาหาร ซึ่งเป็นปัญหาในระดับสากลและสังคมไทย ดังนั้นกรณีศึกษาทั้ง 3 กรณีศึกษา จึงเป็นการสะท้อนให้เห็นว่า การสื่อสารในการจัดการขยะจากอาหารจากผู้เสียประโยชน์และมีอำนาจน้อยนั้น สามารถจัดการได้บนวิถีทางของตนเองผ่านทุน (capital) ประเภทต่างๆ พร้อมกับจิตสำนึกและทางเลือกของชนชั้นกลาง รวมทั้งการใช้เครื่องมือการสื่อสารที่มีอยู่ในการสื่อสารเรื่องขยะจากอาหารและภาคปฏิบัติการในพื้นที่ของตนเอง ตามมุมมองที่มีต่อปัญหาของตนเองที่แตกต่างกันใน 3 ระดับ คือ (1) รายการ *กิน อยู่ คือ* ที่อยู่ในระดับ local (2) มูลนิธิ SOS ที่อยู่ในระดับ global ที่มีมาตรฐาน (standardization) และ (3) ภาคครัวเรือนที่มีลักษณะเป็นปัจเจก (individual) ภายในครัวเรือนของตนเอง แม้ว่ากรณีศึกษาทั้ง 3 กรณีมีแนวทางในการจัดการกับปัญหาที่เห็นร่วมกันคือ “ขยะจากอาหาร” แต่งานวิจัยชิ้นนี้มีข้อค้นพบว่า การจัดการของ 3 กรณีคือ จัดการในเรื่องเดียวกันแต่ไม่ได้มีการประสานพลัง กล่าวคือ มีลักษณะต่างคนต่างทำ ขาดเจ้าภาพในการเป็นศูนย์กลางในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและแนวปฏิบัติที่ถูกต้อง จึงทำให้การขับเคลื่อนประเด็นนี้ในสังคมไทยไม่ประสบความสำเร็จในภาพรวม

อย่างไรก็ตาม การจัดการขยะจากอาหารในสังคมไทยในภาพรวมนั้น อาจจะต้องใช้ระยะเวลาในการสร้างความตระหนัก ผ่านความรู้ และแนวทางการปฏิบัติที่ถูกต้องและเหมาะสม จึงจะสามารถแก้ปัญหาในเรื่องนี้ได้ ตามที่กล่าวไว้ข้างต้นว่า ในขณะที่สังคมไทยอยู่กับชุดความคิดในเรื่องความอุดมสมบูรณ์ของอาหาร และการจัดการอาหารเพื่อไม่ให้กลายเป็นขยะจากอาหารในรูปแบบของภูมิปัญญาที่สั่งสมกันมาอย่างยาวนาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในความเป็นจริงสังคมไทยไม่ได้ทิ้งอาหาร แต่เมื่อบริบทได้ปรับเปลี่ยนไป ทั้งรูปแบบของอาหารที่เปลี่ยนไปจากเดิม เช่น การบริโภคอาหารแช่แข็ง หรือการพึ่งพิงชุดความรู้ทางวิทยาศาสตร์ในการกำหนดวันหมดอายุของอาหาร ซึ่งเป็นรูปแบบสากลที่ใช้กันทั่วโลก และต้องมาปะทะกับอาหารสดในรูปแบบตลาดสดและตลาดโต้รุ่งที่กินเป็นมือเป็นคราวของคนไทย จึงเกิดการผสมผสานแนวทางการบริโภคที่

หลากหลายมากยิ่งขึ้น ดังนั้นการสื่อสารเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอต่อการจัดการขยะจากอาหาร ต้องอาศัยการศึกษาตัวแปรอื่นๆ เข้ามาเกี่ยวข้อง เพื่อสร้างความตระหนักให้กับประชาชนให้เห็นความสำคัญของประเด็น “ขยะจากอาหารในสังคมไทย”

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย ผู้วิจัยได้จำแนกออกเป็น 2 ส่วน ได้แก่ ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้อง และข้อเสนอแนะในงานวิจัยครั้งต่อไป

ข้อเสนอแนะสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้อง

1. การศึกษาครั้งนี้ได้ข้อค้นพบที่สำคัญคือ การจัดการขยะจากอาหารจากภาคประชาชน องค์กรไม่แสวงหากำไร และสื่อมวลชน (ในรูปแบบรายการสาริตการทำอาหาร) เป็นไปในลักษณะแยกส่วนกันทำ และทำภายในพื้นที่ของตนเอง โดยไม่มีหน่วยงานใดทำหน้าที่ในการประสานงาน ทำให้พลังของการขับเคลื่อนประเด็นเรื่องขยะจากอาหารเป็นไปตามความสมัครใจภายในพื้นที่ของตนเอง ซึ่งทำให้การขับเคลื่อนประเด็นนี้ไม่มีพลังมากพอในการสร้างการเปลี่ยนแปลงในภาพรวม ดังนั้นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องควรจัดตั้งหน่วยงานกลางที่รับผิดชอบ และเป็นศูนย์รวมของข้อมูลข่าวสารและกิจกรรมของการจัดการขยะจากอาหาร และมีการดำเนินการอย่างต่อเนื่องตลอดจนการหาพันธมิตรที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาต่างๆ ร่วมกันผลักดันประเด็นจึงจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงได้

2. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีการประสานความร่วมมือ ทั้งภาครัฐบาล เอกชน ตลอดจนองค์กรไม่แสวงหากำไร เพื่อให้การทำงานเป็นลักษณะเครือข่ายที่แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ในเรื่องการจัดการกับขยะจากอาหารให้เป็นแนวทางเดียวกัน และมีการสื่อสารแนวทางปฏิบัติที่ถูกต้องให้กับประชาชน

3. ข้อค้นพบจากงานวิจัยชิ้นนี้แสดงให้เห็นว่า ปัญหาขยะจากอาหารในสังคมไทยไม่ได้เกิดขึ้นเฉพาะในชั้นบริโศคเท่านั้น แต่ยังพบว่า สังคมไทยยังขาด

ความรู้ในกระบวนการจัดการขยะจากอาหารอย่างถูกวิธี ทั้งความเข้าใจในเรื่อง การแยกขยะจากอาหารออกจากขยะประเภทอื่นๆ ดังนั้นควรมีการส่งเสริมและ ให้ความรู้อย่างต่อเนื่องในรูปแบบของกลุ่ม หรือการใช้แอปพลิเคชันในการสื่อสาร หรือให้ความรู้เรื่องดังกล่าวอย่างถูกต้องไปยังกลุ่มเป้าหมาย นอกจากนี้ งานวิจัย ยังได้ข้อค้นพบกลยุทธ์ในการสื่อสารที่หลากหลายรูปแบบในการสื่อสารเพื่อ การจัดการขยะจากอาหาร ซึ่งแต่ละกลยุทธ์ต่างมีข้อเด่นและข้อจำกัด รวมทั้ง เงื่อนไขในการใช้งาน เช่น การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การเลือกสารและสื่อ การสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ การใช้สื่อแบบผสมผสาน การรณรงค์ การ ประชาสัมพันธ์ ฯลฯ ดังนั้นผู้กำหนดนโยบายในการจัดการกับขยะจากอาหารหรือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรต้องปรับกลยุทธ์ในการสื่อสาร โดยอาจจะแบ่งเป็น phase ในการสื่อสาร เช่น การสร้างความตระหนัก การให้ความรู้ในการจัดการ อย่างถูกวิธี และการนำไปสู่การปฏิบัติ

4. ในเรื่องของขยะจากอาหารนั้น นอกจากกฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ที่จะ ใช้เป็นมาตรการแก้ปัญหาเรื่องขยะจากอาหารแล้ว การจัดการขยะจากอาหารอาจ เพิ่มภาระและสร้างความไม่สะดวกในการปฏิบัติ หรือการที่มีค่าใช้จ่ายเพิ่มเติม จากการจัดการขยะให้ถูกวิธี ดังนั้น จากข้อสรุปงานวิจัยพบว่า การจัดการขยะ จากอาหารอย่างยั่งยืนต้องอาศัย “จิตสำนึก” จากทุกภาคส่วน ซึ่งอาจต้องสั่งสม จากทั้งสถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ตลอดจนสถาบันสื่อ (ทั้งสื่อมวลชน และสื่ออื่นๆ) ในการสร้างจิตสำนึกไปพร้อมๆ กับการให้แนวปฏิบัติที่ถูกต้อง

5. หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสร้างแรงจูงใจในการเข้าร่วมการแยกขยะ ด้วยมาตรการที่หลากหลาย และทำให้ผู้ที่เข้าร่วมโครงการ ทั้งภาคประชาชนและ ภาคอุตสาหกรรมอาหารและบริการ รู้สึกถึงความคุ้มค่าที่จะได้รับ เช่น การลด หย่อนภาษี หรือการให้รางวัล

6. สถาบันสื่อมวลชนและผู้สร้างสรรค์เนื้อหาผ่านแพลตฟอร์มต่างๆ ควรมีบทบาทในการส่งเสริมและถ่ายทอดชุดความรู้ใหม่ๆ ผสมผสานกับความรู้ ชุดเดิมที่เป็นความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับเรื่องการจัดการขยะจากอาหาร ตั้งแต่การ ป้องกัน ไปจนถึงการจัดการขั้นสุดท้ายอย่างถูกวิธี ให้กับกลุ่มเป้าหมายในวงกว้าง

และควรเป็นส่วนหนึ่งในการสนับสนุน ขับเคลื่อนให้เกิด movement ในเรื่องดังกล่าวขยายไปสู่กว้างมากยิ่งขึ้น

7. สถาบันการศึกษาควรมีการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้หรือการเรียนการสอนในเรื่องการสื่อสารสิ่งแวดล้อม ที่รวมไปถึงการจัดการกับขยะจากอาหารให้เกิดขึ้นภายในสถาบันการศึกษาในทุกระดับ เพื่อสร้างจิตสำนึกให้กับเยาวชนควบคู่กับสถาบันอื่นๆ ในสังคม

ข้อเสนอแนะงานวิจัยครั้งต่อไป

1. งานวิจัยชิ้นนี้ได้เปิดช่องว่างสำหรับการศึกษากับผู้บริโภคที่อยู่ในเมืองที่ต้องอาศัยอยู่ในอาคารชุดหรือคอนโดมิเนียมที่มีอยู่เป็นจำนวนมากในเมืองใหญ่ เช่น กรุงเทพมหานคร ดังนั้นควรขยายพื้นที่การศึกษาไปยังผู้บริโภครural region ในกลุ่มนี้ ที่อาจจะมีปัญหาในเรื่องพื้นที่ในการจัดการกับขยะจากอาหาร

2. จากการกำหนดข้อบัญญัติกรุงเทพมหานครเรื่องค่าธรรมเนียมการให้บริการในการจัดการสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอยตามกฎหมายว่าด้วยการสาธารณสุข พ.ศ. 2568 ควรศึกษาปฏิกิริยาตอบสนองข้อบัญญัติในภาคประชาชน ประสิทธิภาพของการสื่อสาร ของภาครัฐจากโครงการนำร่องในเรื่องการแยกขยะ

3. ควรศึกษาความเป็นไปได้ของการรวมศูนย์ในการจัดการกับปัญหาขยะจากอาหาร ทั้งเรื่องการรวบรวมข้อมูล แนวทางปฏิบัติที่ถูกต้อง ตลอดจนการสื่อสารในการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารและแนวทางปฏิบัติ

4. ควรศึกษาจากกรณีศึกษาที่ประสบความสำเร็จในพื้นที่อื่น หรือชุมชนต่างๆ โดยเฉพาะมิติเรื่องการสื่อสารในการจัดการขยะจากอาหาร เพื่อถอดบทเรียนการดำเนินการจัดการขยะจากอาหาร และนำมาเป็นแนวทางในการจัดการของชุมชนอื่นต่อไป

5. ควรศึกษาองค์กรอื่นๆ ที่รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการขยะจากอาหารว่า มีแนวทางในการสื่อสารและขับเคลื่อนประเด็นทางสังคมนี้ได้อย่างไร

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

- กนกศักดิ์ แก้วเทพ (2552), *มรรควิธีเศรษฐศาสตร์การเมือง (3): เศรษฐศาสตร์แห่งการให้*, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
- กาญจนา แก้วเทพ และชนิษฐา นิลผึ้ง (2556), “เส้นทางสำรวจเรื่อง ‘สุขภาพ’ ใน ‘สื่อสารศึกษา’”, ใน กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (บ.ก.), *สื่อสาร อาหาร สุขภาพ*, กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- กาญจนา แก้วเทพ และสมสุข หินวิมาน (2551), *สายธารแห่งนักคิดทฤษฎีเศรษฐศาสตร์การเมือง กับสื่อสารศึกษา*, กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- นิธิ เอียวศรีวงศ์ (2536), วัฒนธรรมชนชั้นกลางไทย, *วารสารธรรมศาสตร์*, 19(1): 31-41.
- _____. (2547), *บริโภค/โพสต์โมเดิร์น*, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- เบเคอร์, คริส และผาสุก พงษ์ไพจิตร (2557), *ประวัติศาสตร์ไทยร่วมสมัย*, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์มติชน.
- ปัญญา เลิศไกร และคณะ (2561), “วัด: การจัดการอาหารไม่ให้เหลือทิ้ง”, *วารสารราชภัฏสุราษฎร์ธานี*, 5(1): 77-94.
- สถาบันเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (2562), *การศึกษาแนวทางการบริหารจัดการอาหารส่วนเกิน เพื่อลดปัญหาขยะที่เหมาะสมกับประเทศไทย*, รายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์, กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.).
- สมสุข หินวิมาน (2545), “ครัว: พื้นที่การผลิตวัฒนธรรมแห่งชีวิตประจำวัน”, *รัฐศาสตร์สาร*, 23(2): 171-213.
- สร้อยมาศ รุ่งมณี (2566), *ทุนนิยมอาหารกับขบวนการเคลื่อนไหวเกี่ยวกับอาหารและภาคเกษตรกรรม*, กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- อรสุภาว์ สายเพชร และชริกา คันธา (2566), “บทปริทัศน์ว่าด้วยนโยบายสาธารณะเพื่อการจัดการขยะจากอาหาร”, *Suranaree J. Soc. Sci.*, 17(1): 1-18.

ภาษาอังกฤษ

- Alexander, C. et al. (2013), “Food Waste”, *The Handbook of Food Research*, 1: 471-483.
- Beardsworth, A. and Keil, T. (1997), *Sociology on the Menu: An Invitation to the Study of Food and Society*, London: Routledge.
- Clark, J. and Scanlan, J. (2010), *The World Turned Inside Out: Waste in History and Culture*, Newcastle upon Tyne: Cambridge Scholars.
- Evans, D. (2014), *Food Waste: Home Consumption, Material Culture and Everyday Life*, London: Bloomsbury.

- Evans, D. et al. (2019), "A Brief Pre of Food Waste and the Social Sciences", in Klein, J. and Watson, J. (eds.), *The Handbook of Food and Anthropology*, London: Bloomsbury.
- Hebrok, M. and Heidenstrøm, N. (2019), "Contextualising Food Waste Prevention – Decisive Moments within Everyday Practices", *Journal of Cleaner Production*, 210: 1435-1448.
- Narvanen, E. et al. (2018), "Creativity, Aesthetics and Ethics of Food Waste in Social Media Campaigns", *Journal of Cleaner Production*, 195: 102-110.
- Revilla, B. and Salet, W. (2018), "The Social Meaning and Function of Household Food Ritual in Preventing Food Waste", *Journal of Cleaner Production*, 198: 320-332.
- Schanes, K. et al. (2018), "Food Waste Matters – A Systematic Review of Household Food Waste Practices and Their Policy Implications", *Journal of Cleaner Production*, 182: 978-991.
- Steel, C. (2013), *Hungry City: How Food Shapes Our Lives*, London: Random House.

สื่ออิเล็กทรอนิกส์

- สัมพันธ์ วารี (2565), "ขยะ, สิ่งเหลือทิ้ง, และมานุษยวิทยา Anthropology of Waste and Garology", สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2568 จาก <https://www.sac.or.th/portal/th/article/detail/362>
- Scholars of Sustenance (2566), "มูลนิธิสโกลาร์ส ออฟ ชัสทีแนนซ์: มูลนิธิพิทักษ์อาหารแห่งแรกในประเทศไทย. เอกสารประกอบการสัมมนา สวทช. ชุมพลังหลัก วทน. เร่งการขับเคลื่อนโมเดลเศรษฐกิจ BCG สู่ความยั่งยืน 28-31 มีนาคม 2566", สืบค้นเมื่อ 1 กุมภาพันธ์ 2568 จาก <https://www.nstda.or.th/nac/2023/wp-content/uploads/2023/04/youth10-present-0940-02.pdf>
- SDG Move (2564), "Food Waste Index Report 2021", retrieved 1 February 2025 from <https://www.sdgmovement.com>
- UNEP (2014), "Prevention and Reduction of Food and Drink Waste in Businesses and Households – Guidance for Governments, Local Authorities, Businesses and Other Organisations, Version 1.0", retrieved 1 February from https://www.fao.org/fileadmin/user_upload/save-food/PDF/Guidance-ntent.pdf